

náš vidiek

3/2019

štvrtročník
ročník XVI.

ČASOPIS VIDIECKEHO PARLAMENTU NA SLOVENSKU

POKRAČUJE PROJEKT **VIDIECKA MLÁDEŽ V REGIÓNE**

strany 4–5

VIDIECKY PARLAMENT
NA SLOVENSKU

**RDP fórum
v Srbsku**

strany 6–10

**Stretnutie
rodákov
v Psiaroch**

strana 12–13

**Oslava
vidieka na
Kysuciach**

strana 18–19

Obsah

- 4 Letné aktivity projektu Vidiecka mládež v regióne
- 6 RDP fórum
- 10 Slovensko je jedno veľké smetisko
- 12 Stretnutie rodákov v Psiaroch
- 14 Máme záujem byť sebestační v produkcii mlieka a priblížiť sa v spotrebe mliečnych výrobkov Európe?
- 18 Vynikajúca oslava tradičného vidieka na Kysuciach
- 20 Moja cesta do Štrasburgu...

náš vidiek

Ročník: XVI.

Číslo: 3/2019

ISSN: 1339-1542

Vydavateľ:
 Občianske združenie
 Vidiecky parlament na Slovensku
 Kapitulská 13
 974 01 Banská Bystrica
mobil: 0915 446 538
e-mail: vipa@vipa.sk,
 mbehanovska@stonline.sk
 www.vipa.sk

Vychádza štvrtročne pre vnútornú potrebu organizácie. Nepredajné.

Náklad: 1000 ks

Uzavierka nasledujúceho čísla:
20. decembra 2019

Redakčná rada:
 Ing. Mária Behanovská,
 doc. Ing. Miroslav Habán, PhD,
 Ing. Karol Herian, CSc
 doc. Ing. Jozef Húska, CSc.

Grafická úprava a ilustrácie:
 Ing. arch. Pavol Borodovčák

Tlačiareň:
 Róbert Jurových – NIKARA, Krupina

Príspevky sú zverejňované tak, ako boli zaslané autormi a neprešli jazykovou úpravou.

Fotky na titulnej a 2. strane obálky:
 Aktivity projektu Vidiecka mládež v regióne

Aktivity počas leta

Pripravujeme sa na zasadnutie Európskeho vidieckeho parlamentu a Mládežníckeho európskeho vidieckeho parlamentu, ktoré sa budú konať v novembri v Španielsku.

Oslovujeme aktívnych mladých ľudí, aby sme ich poslali na zasadnutie, šírime dotazník a vyhodnocujeme názory, postoje, návrhy mladých ľudí, ktorí žijú na vidieku a niektorí by tam radi aj zostali. Robili sme diskusie s mladými na podujatiach Hontianska paráda v Hrušove, na Agrokomplexe v Nitre. Stretli sme sa v rámci multisektorového partnerstva, ktoré sme vytvorili so samosprávou – obcou Miklušovce v Prešovskom kraji. Navštívili sme obec Žabokreky, ktorá je príkladom ako má samospráva komunikovať s občanmi. V Trnave sme diskutovali so študentmi na Strednej priemyselnej škole dopravnej.

Viac sa dočítame na stránkach Nášho vidieka číslo tri.

Ing. Mária Behanovská
 predsedníčka VIPA SK

Emócie

Emócie nami hýbu, pod vplyvom emócií často urobíme chybu - emócie nás vedú týmto svetom nespravodlivosti k ideálom, dosiahnuť chceme často veci možné aj nemožné čestne - keď to nejde, ideme na problém iným kanálom ...
 A tam sa prejavujú ľudské vlastnosti - brúsia sa ako diamant - niekto zostane verný manžel, niekto sa prejaví ako amant...
 Poniectorí majú niekoľko náhradných masiek čestných ľudí - u iných - už len pohľad na ich masku v duši strach budí...
 Plávať životom v mori týchto často „prízrakov ľudí“ je ako v básni Žltá Ialía - vlastne na mohyle života - „zlá chvíľa“ keď straší nás stále oživovaná Gorila

autor Jozef Garlík

Operačný program
**Efektívna
verejná správa**

vzdelávanie

Európska únia
Európsky sociálny fond

Letné aktivity projektu Vidiecka mládež v regióne

Projekt „Vidiecka mládež v regióne“ (kód projektu v ITMS2014+) podporený v rámci Operačného programu Efektívna verejná správa realizuje OZ Vidiecky parlament na Slovensku od 1. 5. 2018 do 30. 4. 2020 s územnou pôsobnosťou na celom Slovensku okrem Bratislavského samosprávneho kraja. Účelom projektu je zapájanie najmä mladých sociálnych a v regiónoch ekonomických partnerov do prípravy a implementácie a následne hodnotenia regionálnych politík a rozhodnutí.

Júl 2019

Multisektorové partnerstvo s obcou Miklušovce

V mesiaci júl sme uskutočnili aktivitu multisektorového partnerstva, ktoré sme v apríli 2019 vytvorili so samosprávou – obcou Miklušovce v Prešovskom kraji. Partnerstvo sa vytvorilo na spoluprácu pri zlepšovaní kvality života detí a mladých ľudí. Zastúpenie v ňom majú aj samotní mladí ľudia a bude pracovať na tom, aby sa do budúcnosti rozšírilo o ďalšie subjekty, ktorým bude záležať na rozvoji obce.

Multisektorové partnerstvo sa opiera o výsledky práce projektu: Vidiecka mládež v regióne. Táto aktivita sa uskutočnila na základe podpísaného memoranda a aktivitu – workshop pripravila samospráva s projektovým tímom dňa 24. júla 2019.

21 účastníkov diskutovalo na témy: Angažovanosť mladých v regionálnych politikách, súčasný stav a bariéry v komunikácii so samosprávou a spolupráca mladých ľudí so samosprávou.

Za projektový tím sa na workshope zúčastnili Mgr. Mária Čuchtová, Mgr. Monika Slaninová, Ing. Mária Behanovská

Aktívni starosta s aktívnymi občanmi sú pre obec „darom“

Dôležitou súčasťou projektu „Vidiecka mládež v regióne“ je vyhľadávanie príkladov dobrej praxe, z toho dôvodu projektový tím prichádza do regiónov a stretnutia so starostami, občanmi obce, s mladými ľuďmi sú vždy dôkazom toho, že je nevyhnutné hľadať spoločné riešenia pre to, aby sa mladí ľudia zaujímali o život v obci, kde žijú a podieľali sa na jej rozvoji.

V obci Žabokreky v okrese Martin sa dňa 13. augusta 2019 uskutočnilo 17. zasadnutie projektového tímu. Prítomných privítala na Obecnom úrade starostka Ing. Zuzana Valocká, ktorá predstavila aktivitu obce.

Po pracovnom rokovaní sa projektový tím na pozvanie pani starostky vybral na prechádzku obcou, kde boli predstavené zrealizované projekty. Obec je úspešná v projektoch v rámci programov cezhraničnej spolupráce, projektoch zameraných na ochranu životného prostredia, budovania drobnej infraštruktúry, športovísk, zachovania tradícií. Na príklade obce Žabokreky sme sa presvedčili, že aktivizáciou, spoluprácou, zapájaním občanov, dobrovoľníckou prácou, zapájaním mladých ľudí, ale i seniorov sa obci darí a ľudia sú na ňu hrdí.

August 2019

Po prehliadke obce a zrealizovaných projektov sme sa na Obecnom úrade stretli s mladými ľuďmi a diskutovali sme o problémoch mladých ľudí, ako oni vnímajú život v obci.

Vidiecky parlament mladých na Slovensku

Na zasadnutí projektového tímu 13.8.2019 v Žabokreky bol schválený návrh stanov Vidieckeho parlamentu mladých na Slovensku.

Toto Občianske združenie sa snažíme založiť za účelom zvýšenia komunikácie mladých ľudí na vidieku a samospráv, verejnej správy. Naším cieľom je spájať mladých ľudí na vidieku do komunity, pod ktorou budú lepšie presadzovať svoje návrhy, myšlienky a postoje verejnej správy.

Hontianska paráda Hrušov – informovali sme o projekte „Vidiecka mládež v regióne“

Na tradičnom podujatí dňa 17. augusta 2019 zúčastnili Ing. Behanovská a Mgr. Slaninová. Informačná aktivita bola zrealizovaná formou individuálnych rozhovorov a pozostávala z predstavenia projektu Vidiecka mládež v regióne, jeho obsahu, cieľov ako i informácie z doteraz dosiahnutých výsledkov projektu. Mladým ľuďom bola ponúknutá možnosť angažovať sa v novovznikajúcom Vidieckom parlamente mladých, ktorého vytvorenie je nevyhnutné pre aktivizáciu mladých na vidieku, i s využitím výstupov projektu Vidiecka mládež v regióne. Oslovení mladí ľudia reagovali rôzne.

Ďalšia časť informačnej aktivity bola zameraná na informácie o pripravovanom zasadnutí Európskeho vidieckeho parlamentu mladých, ktoré sa uskutoční v novembri v Španielsku (zo Slovenska máme možnosť vyslať 6 zástupcov).

AGROKOMPLEX, Nitra

Ing. Janka Mikušáková sa zúčastnila na výstave Agrokomples 22. augusta 2019. Informačná aktivita pozostávala z predstavenia projektu Vidiecka mládež v regióne, jeho obsahu, cieľov ako i informácie z doteraz dosiahnutých čiastkových výsledkov projektu.

V rámci informačnej aktivity sme nadviazali kontakty s manažérmi MAS Terchovská dolina, MAS Magura-Strážov, MAS Žiar, s ktorými budeme spolupracovať (regionálny rozvoj, rozvoj vidieka, aktivity projektu Vidiecka mládež v regióne). Okrem toho sme diskutovali o možnostiach spolupráce

vzdelávanie

s mladými na vidieku so zástupcami Ústavu krajinnej ekológie SAV, Slovenskej poľnohospodárskej univerzity i podnikateľmi z vidieka.

September 2019

Študenti čoskoro otvárajú brány do budúcnosti. Aká bude ?

V Trnave, v Strednej priemyselnej škole dopravnej sme dňa 24.9.2019 uskutočnili workshop k projektu „Vidiecka mládež v regióne“. Ing. M. Behanovská, Bc. Marek Melich a Ing. Janka Mikušáková v úvode predstavili študentom projekt a program workshopu. Účastníkmi workshopu boli študenti 4.ročníka, mladí ľudia, ktorí už majú za sebou osobnú skúsenosť, keď ako prvovoliči sa začali zaujímať aj o veci verejné. Na workshope sme diskutovali na témy: identifikácia diskriminácie, prečo je dôležité zaujímať sa o regionálnu politiku, aká je spolupráca verejnej správy a mladých ľudí a zvyšovanie povedomia mladých o možnostiach ich účasti na rozhodovacích procesoch v samospráve.

Ing. M. Behanovská rozobrala podrobne pojem diskriminácia a základy ohľadom prevencie a predchádzania diskriminácii. Následne sa workshop posunul do rozobratia problematiky, prečo je dôležité zaujímať sa o regionálnu politiku, spolupráca verejnej správy a mladých ľudí, zvyšovanie povedomia mladých o možnostiach ich účasti na rozhodovacích procesoch v samospráve – mieste v ktorom žijú.

Ing. Janka Mikušáková vysvetlila mladým ako funguje regionálna politika, prečo je dôležité sa o ňu zaujímať. Mladým, nakoľko sa jednalo o maturantov, objasnila, čo ich ako občanov EÚ a Slovenska v najbližšej budúcnosti čaká a ako môžu prispieť a angažovať sa v rozvoji svojej obce, mesta, regiónu. Následne mladým prezentovala príklady zo života, možnosti aktivizácie sa mladých a k tomu mladí diskutovali.

Deň Turčianskeho vidieka

V Jasenskej doline v okrese Martin sme v rámci tradičného podujatia Deň turčianskeho vidieka dňa 28.9.2019 uskutočnili informačnú aktivitu. Informovali sme o projekte Vidiecka mládež v regióne formou rozhovorov s návštevníkmi podujatia. Zároveň sme rozdávali časopis Náš vidiek a informačný leták s anketou pre mladých o ich názore na život na vidieku.

RDP fórum

RDP fórum krajín juhovýchodnej Európy sa uskutočnilo v dňoch 10.9. – 12.9. 2019 v Zlatibore (1010 m n. m.), v turistickom meste, ktoré leží v západnej hornej časti Srbska v horskej sústave Dinárskych álp. Názov Zlatibor bol odvodený od typického sezónneho zafarbenia miestnych borovíc. Severnú časť okresu Zlatibor zaberá pohorie Tara (Národný park Tara) a južnú časť tvoria Zlatiborské vrchy. Rozvoj turizmu v regióne sa spája s príchodom srbského kráľa Aleksandra Obrenovića v roku 1893 do tejto oblasti. Podľa kráľa je pomenované aj jazero „Kraljeva Voda“, ktoré sa nachádza v centre Zlatiboru. Do Zlatiborského okresu patria dve obce Čajetina a Užice.

10. SEPTEMBER 2019

Fórum oficiálne otvoril projektový manažér Dragan Roganović. Ďalej fórum oficiálne uviedli Milan Stamatović, starosta obce Čajetina a Miona Ilić z Ministerstva poľnohospodárstva. Boban Ilić, generálny tajomník organizácie Rural Development Standing Working Group in SEE upozornil na problémy realizácie projektov podporených Európskou úniou. Napríklad, že pre hodnotenie je viac dôležité správne čerpanie rozpočtu ako kvalita výsledkov, alebo že po realizácii projektu sa skončia všetky aktivity a nie je spôsob ako ich udržiavať aj po skončení projektu. K týmto bodom neskôr vznikla bohatá diskusia, pretože mnohé projekty pokračujú mnohými aktivitami aj po ich oficiálnom ukončení, čo je aj prípad projektu Erasmus KA2+ FEAL: multifunkčné poľnohospodárstvo pre udržateľnosť európskych poľnohospodárskych krajín, ktorý bol

Jazero Kraljeva voda v centre Zlatiboru

prezentovaný v popoludňajšej sekcii. Viac pozitívnych myšlienok priniesol Fatos Mustafa zo svojich skúseností z organizácie RYCO (Regional Youth Cooperation Office). Zdôraznil, že za posledných 20 rokov nastala pozitívna zmena v spoločnosti, a mladí sa vplyvom osvetu a vzdelávania začali vraci na vidiek. Doporučil, že to čo sa zlepšilo treba kriticky prejsť a zistiť čo by mohlo byť ešte lepšie. Zo svojich skúseností vie, že pri vzdelávaní mladých sú veľmi dôležité skúsenosti z praxe a nutné je podporovať miestnu produkciu a jej následný predaj na mieste, alebo v regióne (krátky obchodný reťazec). Práve tu je dôležité poznanie hodnôt krajiny, prostredníctvom ktorých môžu mladí farmári prepojiť svoje služby a vytvoriť charakteristické regionálne produkty a špeciality.

Veronika Korčeková ako kontaktný bod z Bruselu pre európsku iniciatívu LEADER, ktorá je realizovaná v rámci Európskej siete pre rozvoj vidieka (The European Network for Rural Development – ENRD)

Dragan Roganović otvára fórum

Veronika Korčeková pri prezentácii

predniesla prezentáciu „ENRD a podpora mladých na európskej úrovni“. Z hľadiska efektívneho vykonávania zmien na vidieku je potrebné zmeniť proporčné zastúpenie mladých v plánovacích a rozhodovacích procesoch.

Slađana Grujić, programová riaditeľka pre Stálu konferenciu miest a obcí – Miestna samospráva a miestna politika podpory rozvoja vidieka upozornila, že napriek rozsiahlej členskej základni, iba niekoľko samospráv má pripravenú stratégiu rozvoja poľnohospodárstva, pretože to nepovažujú za prioritu. Na národnej úrovni zastrešuje ochranu dedičstva krajiny a rozvoj poľnohospodárstva Ministerstvo poľnohospodárstva.

Aris Adlers, prezident AISBL PREPARE uviedol konkrétne dôvody, prečo je komplikovaná integrácia mladých do sociálneho, ekonomického a spoločenského života na vidieku. Pre integráciu je veľmi

Aris Adlers pri prezentácii

dôležitá činnosť občianskych združení, ktoré by mali dostávať podporu z európskych fondov a svojimi aktivitami by mali koordinovať mladých. Tu je najdôležitejšie vytvorenie pracovného priestoru pre mladých na vidieku.

Miroslav Ivanović, z regionálnej rozvojovej agentúry Zlatibor predniesol inšpiratívne myšlienky pre zabezpečenie udržateľného rozvoja z vidieckej turistickej oblasti a mesta Zlatibor. Zdôraznil význam cezhraničnej spolupráce s Bosnou a Hercegovinou, budovanie značených trás prepájajúcich regionálnych producentov (Zlatibor – Tara – Zlatař), kde turisti môžu ochutnávať miestne horské špeciality („Raňajky v horách“). Označovanie takýchto kulinársko-turistických trás sa začalo pred 3 rokmi. Dôležité je šírenie povedomia o regionálnych značkách a chránenom geografickom označení produktov (napr. ariljska malina). Pre budovanie turizmu je dôležitá adaptácia a revitalizácia tradičných ľudových stavieb, tak aby si zachovali pôvodný ráz a miestne znaky, tzv. etno-redizajn. Pre región je veľmi dôležitý rozvoj soft-turizmu. Príkladom môže byť aj poskytovanie ubytovania v súkromí na vlastnom pozemku formou mini-kempu.

Dusko Cvjetinović predstavil program Nesto vise prostredníctvom ktorého zabezpečujú organizovaný transfer mladých do firiem formou stáží. Milenko Jovanović, predstaviteľ Asociácie srbských mladých farmárov, zdôraznil, že je nutné mať reprezentanta v Bruseli, ktorý bude lobovať za záujmy drobných farmárov, a že pre vykonávanie navrhovaných opatrení je nutné zmeniť legislatívu. Vladimir Bojović, Zlatiborský eko-agrofarmár je súčasne aj riaditeľom spoločnosti, ktorá poskytuje vzdelávacie a poradenské služby pre mladých farmárov (spracovanie a odbyt produktov). Súčasne poskytujú aj malú finančnú podporu farmárom, napríklad darovaním niekoľkých kusov dobytku a pod. Marko Cvijanović z vidieckeho centra SOVA predstavil projekt „Nákupný košík Sremska Mitrovica (SREM) tradičných regionálnych produktov“ predstavený na festivale Agrosirm, 8.6. – 9.6. 2019 v Sremskej Mitrovici.

Počas prvej popoludňajšej sekcie Bojan Kovač, LAG Srce Bačke, Martina Slámová v zastúpení za Moniku Slaninovic za Vidiecky parlament (VIPA) na Slovensku, Dragan Roganović, IDA Kraljevo, Leotrim Germiza prezentovali témy úloh mladých v regióne na vidieku. VIPA priniesla do pozornosti účastníkov fóra európsky projekt ESF projekt NFP314010L960

zameraný na podporu mladých v regióne „VIPA – Rural youth in the region“ s celkovou dotáciou 375.918,25 EUR (máj 2018 – jún 2020).

V druhej popoludňajšej sekcii odzneli prezentácie z Litvy, v zastúpení Katrina Miška-Idu, Latvian Rural Forum, ktorá prezentovala aktivity organizácie sústrediac sa na posilnenie zainteresovanosti a participácie mladých na vidieckom rozvoji. Ďalej Martina Slámová, koordinátorka projektu Erasmus KA2+ FEAL: multifunkčné poľnohospodárstvo pre udržateľnosť európskych poľnohospodárskych krajín, predstavila výstupy a ich význam pre odborné vzdelávania a prípravu mladých farmárov. Miljana Pekovič, z Tehnopolisu, z Čiernej Hory zaujala vzdelávacími, či poradenskými aktivitami Tehnopolisu, prostredníctvom ktorých podporujú mladých, malých a stredných podnikateľov na vidieku. Tomáš Novák, zástupca Místní akční skupina Třeboňsko o.p.s. z Českej republiky, zdôraznil potrebu čerpania eurofondov a názorne publiku vysvetlil a vyčísľil, koľko financií dokážu miestne akčné skupiny transformovať z eurofondov do regiónov a ako sa dá podpora efektívne využívať.

11. SEPTEMBER 2019

Počas dopoludnia účastníci fóra pracovali v štyroch pracovných skupinách na pracovných úlohách „Rural Caffé Methodology“, kde každá skupina za jedným stolom mala určeného moderátora a jej členovia museli v priebehu 20 minút zodpovedať a vytvoriť diskusiu na vopred zadané otázky. Odpovede sa zapísali. Po 20 minútach sa členo-

via posunuli do ďalšej pracovnej skupiny s inými otázkami až po konečnú štvrtú pracovnú skupinu. V závere workshopu vybraný zástupca prezentoval odpovede a sformuloval závery za každú pracovnú skupinu. Tieto výstupy budú ďalej postúpené na európske diskusné fóra vidieckeho rozvoja.

Celkovo boli otázky zahrnuté v nasledujúcich 4 pracovných skupinách (WG):

- **WG 1** Ekonomické aktivity mladých v vidieckych oblastiach – ako vytvoriť stimulujúce prostredie (srbský moderátor)
- **WG 2** Úloha občianskych združení v podpore mladých vo vidieckych oblastiach (Litovský moderátor)
- **WG 3** Aké sú potreby mladých na vidieku a ako by mohla spoločnosť reagovať na ich potreby (severná Macedónsko, Bosna a Hercegovina)
- **WG 4** Aktivizmus mladých (Kosovo a Albánsko)

Popoludní účastníci fóra absolvovali exkurziu na farmy a malé firmy v blízkom okolí, kde spoznali život farmárov a podnikateľov a mali možnosť ochutnať domáce produkty.

Prvou zastávkou (2. skupina) bola výrobná domáca údiareň Stojanović v obci Mačkat, kde z miestnych zdrojov podnikatelia vyrábajú za studena sušené a údené produkty ako sú prošuto, či klobásky a ktoré ďalej distribuujú do obchodných refeczov, a ich produkty sú neodmysliteľnou súčasťou miestneho festivalu „Pršutijada“ (v januári). Prírodné podmienky – nadmorská výška 850 m n. m. a kombinácia mediteránneho a kontinentálneho prúdenia vzduchu sú veľmi dôležité pre produkciu kvalitných mäsových výrobkov.

Účastníci fóra sa postupne striedali v štyroch pracovných skupinách

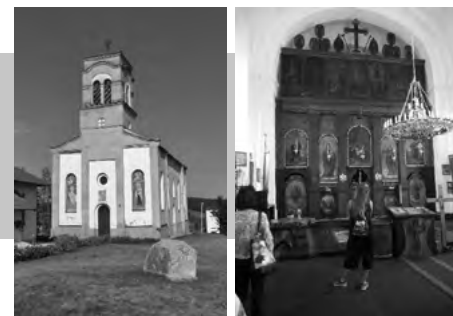

Domáca údiareň Stojanović v obci Mačkat

V obci Mačkat sa nachádza typické lazničke osídlenie s prevažne modernými stavbami a miestami zachovanými prvkami ľudovej architektúry.

Nachádza sa tu aj kostol sv. Elijaha (1859) s dreveným vyrezávaným oltárom.

Druhou zastávkou bola Tripkova, pozostávajúca z usadlostí – vrchárskeho lazničkeho osídlenia. Účastníci fóra najprv navštívili malú výrobnú

Kostol sv. Elijaha s dreveným vyrezávaným oltárom

Lazničke osídlenie v Mačkate

ňu umeleckých sklenených predmetov „Tiffany lampy“, či vitráže a rôzne iné umelecké sklárske predmety. Okrem výroby majiteľka pravidelne organizuje semináre a školenia, či workshopy a v miestnej (dnes už opustenej) budove základnej školy má aj trvalú výstavu a predajňu umeleckých sklenených predmetov.

Návšteva výroby umeleckých sklenených predmetov v Tripkove

Druhou zastávkou bola farma Jovanović, poskytujúca aj ubytovanie pre malé skupiny turistov. Vzhľadom na polohu farmy na lazoch majiteľia neplánujú rozširovať ubytovacie kapacity a zintenzívňovať turistické služby. Naopak, energiu sústredili do pestovania sliviek, jabĺk a čučoriedok. V súčasnosti založili aj novú čučoriedkovú plantáž. A okrem rastlinnej produkcie sa venujú aj chovu dobytka.

Farma Jovanović

V obci Branešči sa nachádza včelia farma Pantović, ktoré produkuje med a včelárske výrobky (výbornú medovinu) výhradne pre miestnu spotrebu, pretože nedokážu konkurovať cenou nekalitnému zahraničnému medu v obchodných reťazcoch. Ako majiteľ uvádza, miestny predaj je ekonomicky rentabilný a pre ľudí v regióne atraktívny, pretože na kupujú známe a kvalitné produkty za prijateľnú cenu.

V závere dňa účastníci ochutnali miestne gastronomické špeciality v miestnej reštaurácii Čumićevo Sokače, Rudina, Zlatibor.

Včelia farma Pantović

JOZEF ŠEBEŇ Slovensko je jedno veľké smetisko

Nepoviem nič nového, keď poviem, že Slovensko je jedno veľké smetisko.

Všade smeti, lepšie povedané bordeľ. Do nedávna som aj sa vravel ako veľa ľudí, že čo sú to za ľudia čo robia všade také bordeľ. Všetkých a všetko som kritizoval. Dúfam, že som si to mohol ako turista dovoliť, lebo veľa smetí som v rámci turistiky brával do smetných košov, ale len z turistických chodníkov.

V mojej hlave sa to začalo meniť pred tromi rokmi. Bol som na turistike v Slovenskom Krase,

bolo nás tam 36 z celého Slovenska. Bolo to s odborným výkladom pracovníka CHKO Slovenský Kras. Zaujímavý výklad, pekná príroda, dobré počasie, príjemní spoluturisti. Ale najväčší dojem som mal z manželskej dvojice z východného Slovenska, ktorá počas nášho výletu nazbierala dve veľké igelitky smetí, prevažne plastové fľaše... Zopár smetí som zobral aj ja, ale akým spôsobom to robili, sa nám zdalo čudným. Oni totiž vyhľadávali smeti aj ďalej

od chodníka a vedeli kde hľadať. Bolo vidieť, že to nerobia prvý krát a majú v tom prax. My ostatní sme sa na nich dlho dívali, lebo sa nám to na Slovensko nestáva, aby sme také niečo videli. Mne to nedalo a tak som sa nesmel začať s nimi zhovárať, že ako sa k tomu dostali, prečo a začo to robia. Dlhú dobu sme sa debatovali na túto tému a veľa zaujímavého som sa od nich dozvedel. Chlap mi hovoril, že je z väčšej dediny, že otca mal Nemca, ale žil 15 rokov v Rakúsku. Vieme Rakúšania by to robili takto ako my, ale tam jednoducho nemajú čo zbierať. Čo Vás k tomu vedie? spýtal som sa ich. Nič len dobrý pocit a sme presvedčení, že by to mali robiť takto všetci, alebo aspoň väčšina, to by ste videli, aké by bolo Slovensko krásne. Ja im nakoniec, keď sme sa rozhádzali hovoriť, že zorganizujem v našej malej dedinke takúto brigádu a spravíme trochu poriadok v našom nie veľkom chotári. Prehovorím nejakých mladých hasičov, poľovníkov a bude to.

Viete čo, ak niekoho nájdete, kto s Vami pôjde do toho, tak zloží klobúk pred nim aj pred Vami. Nikoho nenájdete, a ak to budete robiť sám, tak Vás väčšinou budú považovať za čudáka aj za ču... Ja som si to tiež pred dvoma rokmi, keď som prišiel z Rakúska do rodnej dediny, tiež myslel. A my sme veľká dedina. Nenašiel som ani jedného a tiež som oslovil mladých, vzdelaných, nevzdelaných, chudobných, bohatých, poslancov, hasičov, poľovníkov, športovcov, dokonca aj zamestnankyňu okresného úradu životného prostredia. Verte mi alebo nie, nenašiel som ani jedného spravodlivého, ako v tej Sodome a Gomore. Od vtedy hovorím nieto pre nás záchranu. Človek je z toho znechutený až zatrpknutý, ale ten pocit, že človek spravil pre prírodu sa nedá kúpiť. Keď sme sa rozhádzali, tak mi povedal, peniaze sú dôležité, ale „*Silou lásky* (a nie peňazí) *utvárame všetko pravdivé a krásne.*“ A už mi to ako sa hovorí vtrálo v hlavu. Onedlho som išiel na turistiku na Moravu a to ako keby ufať, všade poriadok a čisto. Mojm kolegum hovorím, ja sa tu cítim voľako čudne, lebo títo Moravania nemajú vkus. My to na Slovensku máme všetko tak pekne umelecky dotvorené – plastovými fľašami, igelitmi, krabičkami od cigariet, cukríkov, ale aj inými peknými vecami.

Dal som sa do reči s jedným domácim turistom a tiež sme všeličo predebatovali hlavne o čistote prírody m ale aj okolia ciest, dedín, celej krajiny. Hovoril, že aj oni nemajú všetko ideálne, ale väčšina

ľudí pochopila, že ak si neporiadok nenarobíme, tak ho nemusíme ani riadiť a opačne, ak si narobíme neporiadok, nikto nám ho neupraxe. Aj u nás boli ľudia ktorým to nebolo po vôli, ale začali sme to prísne dodržiavať a výsledok je tu. Vy na Slovensku čakáte neviem na koho, že vám spraví poriadok. A takú krásnu krajinu, ktorú Vám dal Boh, to je hriech v takom neporiadku držať. Popri ceste máte toľko smetí, ako by ste ich tam siali. Veď poriadok okolo ciest je základ, lebo tadiaľ denne chodíme a tadiaľ chodia aj návštevníci a verte alebo nie, je to veľmi zvláštny pocit, všade smeti.

Veru nepočúvalo sa to dobre, ale musel som uznať, že má pravdu. Keď sa mi to rozložilo v hlavne povedal som si, že chotár mojej rodnej dedinky vyzbieram aj sám, ak sa nikto nepridá a veru nenašiel som ani jedného človeka v dedine, ktorý by sa ku mne pridal. A teraz mi prišlo na rozum, čo mi povedal neznámy východniar.

Začal som zbierať do tašky a starého hátička, ale to vôbec neobdúvalo, tak som si zabezpečil veľkú káru 200 litrový plechový sud, lebo igelitové vrecia sa mi trhali od skleneného a plechového odpadu. Sklo plasty a kovy som separoval a ostatné, čo sa triediť nedalo, išlo do kontajnera do komunálneho odpadu. Často som viezol smeti naložené vrchovato v sude aj okolo neho, takže sa už ďaleka dalo vidieť, čo veziem. Prešlo okolo mňa desiatky alebo aj stovky aut, ale nikto nezastavil, len jeden Rakúšan a spýtal sa či nehovorím po nemecky. Keď videl, že nie, tak mi niekoľko krát povedal danke šen a ukľáňal sa mi ako prezidentovi. Podal mi ruku a mal som ju ozaj špinavú lebo rukavice som nepoužíval, sadol do auta a odišiel.

Takto som vyčistil náš chotár.

Bol som z toho, že sa ku mne nikto nepridal aj dosť znechutený, ale postupne ma to prešlo, a verte je to dobrý pocit, ktorý sa ozaj kúpiť nedá, keď vidíte, že ten náš chotár je celkom dobre zbavený smetí, ktoré by tam boli zdobili prírodu dosiaľ.

Niekomu sa možno zdá, že som to dosť kriticky napísal, ale to preto, aby som viac takto nemusel kriticky písať.

Veľmi by som bol rád, keby sa našlo čo najviac ochotných ľudí, a hlavne mladých, ktorým by to ležalo na srdci, dbať o poriadok v našej peknej vlasti.

Na záver mi nedá dodať frázu : „*Kto chce hľadať spôsoby, kto nie, hľadá výhovorky.*“

S pozdravom v dobrom zdraví zostávajú!

Stretnutie rodákov v Psiaroch

(kraj Banskobystrický, okres Žarnovica)

Obec Psiare, ktorá je od r. 1971 súčasťou Hronského Beňadika oslávila dňa 24.8.2019 810 výročie od prvej písomnej zmienky, kedy sa uvádza v súpise majetkov Benediktínskeho opátstva vo Svätom Beňadiku. Obec leží na pravom brehu rieky Hron, kde sa Štiavnické vrchy skláňajú k Inoveckej pahorkatine.

Rozloha obce sa menila tokom rieky Hron. Vznik názvu obce sa nachádza v dvoch prameňoch. Údajne tu žili chovatelia kráľovských poľovníckych psov, ale sa aj uvádza, že tu žili pisári, ktorí písali pre Beňadické kláštorné skriptorium. Obyvatelia sa živili rybolovom, poľnohospodárstvom, ale aj vinohradníctvom.

Stánok obecného úradu

Z remesiel tu boli rozvinuté tkáčstvo, obuvníctvo, výroba plát, suchých WC, čajok (loďky), kolárska výroba, debnári, včelári, záboje – lisovanie olejov a v 15. storočí mala obec aj mlyn. Prvé osobné auto vyrobené na Slovensku bolo v Psiaroch, okolo roku 1920 v zámočnickej dielni pána Michala Majera, u ktorého sa vyučilo cca 80 učňov. Vojaci Maďarskej republiky rád tu tlačili bankovky. Najväčší počet obyvateľov 480 mala obec v 19. storočí. Z toho malého počtu obyvateľov vyštudovalo 9 kňazov, strojní inžinier, najviac však bolo učiteľov. Učili aj v Budapešti. Obyvatelia sa obliekali do kroja, ktorého

vzhľad ovplyvňovala návštevnosť v Benediktínskom kláštore. Sukne siahali po členky a farebne používali tmavé odtiene, modrej, zelenej, hnedej a čiernej.

Vápenecový podklad v priľahlých kopcoch poskytol vhodné podlažie pre pestovanie kvalitného hrozna. Víno sa uskladňovalo v malých skalných pivničkách. Zo sliviek sa páčila slivovica, ktorá sa uskladňovala v drevených dubových súdkoch. Klimatické podmienky umožnili pestovať široký sortiment ovocia a neskôr aj zeleninu.

Najväčší pokrok obec dosiahla v 20. storočí, kedy bola za 12 mesiacov postavená škola s bytom pre učiteľa, železničná zastávka, budova obecného úradu s požiarnou zbrojnicou, obchod, dom smútku a kostol. Kaplnka sedembolestnej P. Márie a socha boli zrekonštruované.

Ozdobená stará studňa

Štvorkolesoví veteráni

V súčasnosti v Psiaroch pracuje dobrovoľný hasičský zbor, ktorý nadviazal na tradíciu hasičstva z dvadsiatich rokov (starostlivo sa uchováva prvá hasičská striekačka, ktorú v minulosti ťahali kone) ZO SZZ s rozvinutou mnohostrannou činnosťou. (výstava ovocia a zeleniny, čajkárske preteky, pre-

Kniha návštev

teky malotraktorčekov, odborné prednášky, Urbanské slávnosti...). Tradičná verejná ochutnávka vín v prírodnom prostredí, priláka každoročne do 400 účastníkov. V kraji pod „Krivínom“ načerpajú energiu a potúžia sa kvalitným vínom od domácich výrobcov.

Prvýkrát sa v Psiaroch uskutočnilo stretnutie rodákov v r. 2009 z príležitosti 800 výročia PPZ. Tento rok sme využili 810 výročie na opätovné stretnutie s rodákmi. Pekne udržiavané prostredie nadvoria bývalej školy, poslúžilo na stretnutie rodákov. Domáce ženy, ale aj niektoré rodáčky napiekli chutné zákusky, koláče a pagáče. Guláš, párance a pečené prasiatko bolo súčasťou občerstvenia. Program zabezpečila spevácka skupina „Delinka“ z Hronského Beňadika, Kristínka Kotorová s mamičkou Renátkou (domáce speváčky) v doprovode Filipa Urdu a ďalšie hudobné skupiny. Všetky vekové kategórie sa vyšantili na záverečnej diskotéke.

Veselá atmosféra pri občerstvení

Vidieť slzy radosti v očiach nejedného rodáka, rodáčky boli odmenou pre usporiadateľov podujatia. Bez pomoci sponzorov z Novej Bane ako aj Psiarskeho rodáka, by sa také stretnutie ťažko udialo, patrí im veľká vďaka. Dúfame, že aj v budúcnosti sa niečo podobné pošťastí, aby sme sa opäť v Psiaroch stretli.

Máme záujem byť sebestační v produkcii mlieka a priblížiť sa v spotrebe mliečnych výrobkov Európe?

Mlieko a mliečne výrobky sú jednou z kľúčových potravinárskych komodít, ktoré sa uplatňujú pri zabezpečení správnej výživy obyvateľstva. Tieto produkty obsahujú totiž nutrienty, ktoré sú významné pre vývoj detského ale i dospelávajúceho organizmu. Predstavujú z hľadiska energetickej a biologickej hodnoty najvyrovnanejšiu a najcennejšiu potravinovú komoditu. Okrem toho, už samotná produkcia mlieka má aj širší socioekonomický prínos a to vo využití lúk a pasienkov, v zamestnanosti ľudí na vidieku a v samotnej krajínotevorení a i pri rozvoja agroturistiky.

S neustálym nárastom počtu obyvateľov a so znižovaním plôch poľnohospodárskej pôdy v celom svete sa potraviny stávajú strategickou surovinou. Z tohto dôvodu úlohou každého štátu by malo byť zabezpečiť ich dobrú kvalitu a dostatočnosť podľa možností z vlastných zdrojov. Do budúcnosti vo svete sa považujú práve mlieko a mliečne výrobky ako kriticky udržateľný zdroj potravín pre ľudí. Potravinová dostatočnosť, by mala byť preto základom existencie každého štátu zo strategických i socioekonomických dôvodov.

V posledných rokoch Slovensko stále podstatne zaostáva s produkciou i spotrebou mlieka i mliečnych výrobkov v porovnaní so štátmi Európskej únie. Z toho dôvodu je preto potrebné poukázať na aktuálne úlohy slovenského mliekarstva a poukázať na možnosti riešenia postupnej obnovy našej potravinovej sebestačnosti i v mliečnych výrobkoch.

Cieľom tohto príspevku je preto zhodnotiť súčasný stav vo výrobe a spotrebe mlieka a mliečnych výrobkov na Slovensku, porovnať to s vývojom v okolitých štátoch a poukázať na aktuálne úlohy slovenského mliekarstva, aby sme sa priblížili v spotrebe mliečnych výrobkov k vyspelým štátom a prispeli tak k našej potravinovej sebestačnosti.

Súčasný stav produkcie mlieka v zahraničí

V r. 2017 sa vo svete vyprodukovalo vyrobilo 696 miliárd kg mlieka (IDF 2918).

Z toho:

Európska únia.....	28 %
Ostatná Európa	8 %
Ázia	30 %
Severná Amerika	18 %
Južná Amerika	9 %
Afrika	6 %
Oceánia	5 %

Ročný nárast produkcie mlieka vo svete bol 2,5 %. Zo získaného mlieka najväčší nárast a to až o 16 % bol na výrobu syrov.

Spotreba mlieka a mliečnych výrobkov vo svete

Pri súčasnom počte ľudí na svete 7,5 miliárd, bola celosvetová spotreba mlieka a mliečnych výrobkov spolu 113,0 kg na osobu a rok. Dva roky predtým bola celosvetová spotreba 109,0 kg, čiže zaznamenáva sa neustály nárast. Spotreba mlieka a mliečnych výrobkov v r. 2017 bola nasledovná:

Európa	spolu 275,0 kg na osobu a rok
Ázia	80,1 kg na osobu a rok
Severná Amerika	264,2 kg na osobu a rok

Stredná Amerika	106,8 kg na osobu a rok
Južná Amerika	172,5 kg na osobu a rok
Afrika	58,3 kg na osobu a rok
Oceánia	229,1 kg na osobu a rok

Pre porovnanie však spotreba mlieka a mliečnych výrobkov bola až vyše 320 kg na osobu a rok a iba v susedných Čechách je až 260 kg na osobu a rok. V EÚ sa zo získaného mlieka až 48 % využíva na výrobu syrov, 33 % na tekuté mliečne výrobky a iba 19 % na výrobu masla a sušeného mlieka.

Situácia v produkcii a spotrebe mliečnych výrobkov na Slovensku

Od vzniku samostatného Slovenska nemáme jednoznačnú poľnohospodársku i potravinovú stratégiu. Neustále sa znižujú výmery ornej pôdy a podstatne sa stále znižujú stavy hospodárskych zvierat. Takto sme sa stali nesebestační i vo výrobe mliečnych výrobkov, hoci do r. 1989 sme až 30 % potravín i mliečnych výrobkov vyvážali. V súčasnosti je v obchodoch iba 37 % potravinových výrobkov z vlastnej produkcie. Dovážajú sa z krajín EÚ nielen mliečne výrobky, ale i ovčie mlieko, z ktorého sa vyrábajú naše špeciality.

Tabuľka 1.

Počty dojníc, produkcia mlieka	r. 1990	r. 2000	r. 2010	r. 2018	Index 2018/1990
Počet dojníc v tis. ks	519,8	267,1	161,3	127,1	24,4
Úžitkovosť v l/rok	3 653	4 898	5 692	7 267	198,9
Produkcia mlieka v tis. ton	1 995,1	1 262,0	917,9	923,3	46,3
Nákup mlieka v tis. ton	1 895,0	1 134,5	822,0	832,5	43,9

Tabuľka 2.

Spotreba mliečnych výrobkov v SR od r. 1990 v kg na osobu a rok					
Rok	Mlieko a mliečne výrobky spolu	Kravné mlieko	Kyslomliečne výrobky	Syry spolu	Maslo
1990	240,0	109,7	2,9	9,0	6,4
2008	153,0	48,3	13,8	9,2	2,2
2012	158,6	54,3	14,3	10,1	3,2
2018	176,0	45,8	17,0	13,8	3,9
Index 2018/1990	73,3	41,7	585,2	153,3	60,9

Ako vidieť z tabuľky 1, na Slovensku od r. 1990 klesol počet dojníc až o 75 %, úžitkovosť dojníc sa síce zvýšila takmer dvojnásobne, no produkcia i nákup mlieka klesol takmer na polovicu. Tento rapidný pokles produkcie mlieka nastal napriek tomu, že máme vynikajúce predpoklady na rozvoj poľnohospodárstva i potravinárstva. Máme predsa na Slovensku tisíce hektárov nevyužitých lúk a pasienkov na rozvoj chovu kráv, oviec i kôz a máme dlhoročné skúsenosti i tradície na spracovanie mlieka na kvalitné mliečne výrobky.

Podobne ako klesala produkcia mlieka na Slovensku, klesal i počet výrobných spracovateľských kapacít, klesala podstatne i samotná výroba a nakoniec i spotreba mliečnych výrobkov. Tých dôvodov nebývalého úpadku je celá rada, no žiaľ, že sa to prejavilo i na spotrebe zdravých mliečnych výrobkov, čo určite má negatívny dopad na zdravotný stav nášho obyvateľstva.

Od r. 1990 patríme medzi štáty s najnižšou spotrebou mliečnych výrobkov v Európe.

Celková produkcia mlieka a tiež aj spotreba mlieka a mliečnych výrobkov na Slovensku je stále nedostatočná a je pod hranicou nutričnej

bezpečnosti. Súčasná spotreba sa v posledných rokoch síce mierne zvýšila, no ustálila sa iba na hodnote cca 176 kg na osobu a rok. Pritom uvedená súčasná spotreba zahŕňa i spotrebu mliečnych výrobkov a najmä syrov z dovozu. Taktiež, spotreba kyslomliečnych výrobkov i syrov sa síce zvýšila, no stále je to podstatne menej o 40 – 60 % v porovnaní s vyspelými štátmi. Spotreba mliečnych výrobkov z ovčieho i kozieho mlieka je na Slovensku iba 2 kg/osobu a rok, čo je až tri krát menej ako v EÚ.

Podobne ako je neustály pokles stavov dojníc, tak v posledných rokoch nastáva i pokles stavov oviec na súčasný stav 234 tisíc a z toho iba 130 tisíc dojných. Pritom spotreba ovčieho mlieka sa síce zvýšila na 1,9 kg/osobu a rok, no oproti spotrebe v EÚ je to iba tretina.

Aktuálne úlohy a perspektívy slovenského mliekarstva

Na základe porovnania situácie s výrobou a spotrebou mliečnych výrobkov u nás a v zahraničí a dlhoročných skúseností i praxe v oblasti pôdohospodárstva a potravinárstva možno do budúcnosti stanoviť si celú radu aktuálnych úloh a opatrení. Ústredným celospoločenským cieľom by malo byť postupne obnovenie našej potravinovej sebestačnosti. Od tohto cieľa sa potom odvíja celá rada aktuálnych úloh.

Dlhodobé a strategické ciele by mohli byť:

- Postupne zvyšovať slovenskú potravinovú sebestačnosť a konkurencieschopnosť,
- Podporovať aktivity na zvýšenie domácej spotreby zdravých potravín a mliečnych výrobkov a to i v rámci školského stravovania,
- Zvýšiť záujem mladých ľudí o prácu v poľnohospodárstve i v krajinotvorbe,
- Chrániť a využívať domáce zdroje – nevyužitú pôdu a nezamestnaných ľudí,

- Zjednodušiť platnú legislatívu na ľahšie a rýchlejšie využitie.

Aktuálne úlohy v SR v produkcii a spotrebe mlieka

- Doriešiť majetkovo nevysporiadanú pôdu a nevyužitú lúky a pasienky,
- Umožniť prácu v poľnohospodárstve našim pracovníkom za podmienok aké sú v zahraničí,
- Podporiť koncentráciu a špecializáciu veľkých podnikov, no zároveň treba podporiť aj výrobu regionálnych mliečnych špecialít,
- Zabezpečiť dodatočný počet odborníkov z učňovských a stredných škôl,
- Zvýšiť propagáciu zdravej mliečnej výživy.

Doporučované zámery pre slovenské mliekarstvo

- Podpornými akciami zvyšovať domácu výrobu a aj spotrebu mlieka a mliečnych výrobkov na ODSP a to aspoň na 250 kg/osobu/rok,
- Zvýšiť podiel slovenských mliečnych výrobkov v obchodnej sieti na vyše 50 %,
- Zabrániť dovozu mlieka a ml. výrobkov za dumpingové ceny a zvýhodniť podporu domácej živočišnej výroby,
- Vo veľkovýrobných podmienkach podporovať koncentráciu a špecializáciu základných mliečnych výrobkov a na úrovni regiónov podporovať rozvoj výroby regionálnych mliečnych špecialít a tradičných výrobkov,
- Spracovanie mlieka orientovať na výrobu našich tradičných mliekarenských výrobkov a podporovať vytváranie odbytových družstiev.

Návrh na úpravu Odporúčania dávky spotreby potravín pre SR:

Doterajšie odporúčané dávky spotreby potravín pre SR sú už prekonané a sú hlboko pod európskym priemerom. Z toho dôvodu je potrebné si stanoviť aktuálnejšie hodnoty, na ktoré treba upozorniť Ministerstvo zdravotníctva a ktoré treba aj postupne realizovať. Na základe porovnania spotreby mliečnych výrobkov u nás a v zahraničí doporučujem nasledovný návrh:

- Mlieko a ml. výrobky spolu na 250 kg/osobu/rok, (spotreba v EÚ je vyše 300 kg)
- Syry spolu minim. na 16 kg/osobu/rok, (spotreba v EÚ je 19,9 kg)

Tabuľka 3.

Súčasný stav a perspektíva produkcie a spotreby mliečnych výrobkov

Spotreba ml. výrobkov, produkcia mlieka a počet dojníc	Súčasný stav r. 2018	Perspektíva do r. 2030	Rozdiel
Spotreba mlieč. výrobkov	172 kg/osob.	250 kg/osob.	– 78 kg/osob.
Produkcia mlieka	910 tis. ton	1.300 tis. ton	– 390 tis. ton
Počet dojníc	125 tis. ks	190 tis. ks	– 65 tis. ks

- Konzumné mlieko znížiť na 70 kg/osobu/rok, (spotreba v EÚ je 95 kg)
- Kyslomliečne výrobky minim. na 22 kg/osobu/rok, (spotreba v EÚ je 30 kg).

Ak sa na Slovensku chceme priblížiť k súčasnej spotrebe mliečnych výrobkov v Európe aspoň na 250 kg na osobu a rok, tak bude potrebné postupne zvýšiť stav dojníc aspoň o 65 tisíc a zvýšiť produkciu mlieka o takmer 400 tisíc ton. Perspektívne po roku 2030 by sa mala spotreba mlieka a mliečnych výrobkov zvýšiť na úroveň Európy a to cca na 300 kg/obyvateľa/rok.

Záver

Z výsledkov porovnávania výroby a spotreby mlieka a mliečnych výrobkov v zahraničí a u nás vyplýva, že sme sa zaradili na posledné miesta medzi štátmi EÚ a stratili sme potravinovú sebestačnosť z vlastnej produkcie. Preto bude potrebné pre našu spoločnosť zastaviť pokles stavov hospodárskych zvierat, podstatne zvýšiť živočišnú výrobu, najmä chov hovädzieho dobytku, oviec i kôz, lepšie využívať pasienky, lepšie zainteresovať mládež do poľnohospodárstva i potravinárstva, zvýšiť výrobu vlastných potravín i mlieka a podstatne zvýšiť samotnú spotrebu mliečnych výrobkov. Perspektívne by sa mala spotreba mlieka a mliečnych výrobkov zvyšovať až na úroveň Európy a to až na 300 kg/obyvateľa/rok.

Na dosiahnutie zvýšenej živočišnej výroby, na zvýšenie spracovateľských kapacít i na zvýšenie spotreby bude potrebné urýchlene prijať viaceré opatrenia nielen v oblasti pôdohospodárstva, ale aj zo strany zdravotníctva i školstva. Podstatne viac bude potrebné robiť propagačné a podporné akcie na prilákanie pracovníkov do poľnohospodárstva i potravinárstva, na oboznamovanie sa s prínosom mliečnych výrobkov pre zdravie a pre zachovanie zdravého životného prostredia a to v rodinách, v školách v obciach i v riadiacich orgánoch.

Potravinová sebestačnosť by mala byť aj u nás strategickým cieľom a bude záležať iba na tom, ako sa k tomu spoločnosť a zodpovední pracovníci postaví.

POUŽITÁ LITERATÚRA

1. Herian, K. : „Prínos mlieka na výživu ľudí a na jeho spotrebu“, prednáška na STU FCHPT v Bratislave, 2018, (v tlači).
2. Keresteš, J. : „Mlieko a mliečne výrobky v systéme stratégie výživovej politiky štátu“, prednáška na STU FCHPT v Bratislave, 2018, (v tlači).
3. Kopáček, J. : Mléko a mléčné výrobky pro příští generaci. Mlékařské listy, 162, 2019.
4. VUEPP, Mlieko. Situačná a výhľadová správa k 31.12.2017, MPRV SR, roč. XXV, č. 1, 2018.
5. Svetová mliekarská situácia 2018 : Bulletin č. 4/2018, Medzinárodná mliekarenská federácia IDF.
6. Štatistický úrad SR : Spotreba potravín v SR v r. 2016, Demografia a sociálne štatistiky 2017.

Vynikajúca oslava tradičného vidieka na Kysuciach

Vynikajúca oslava tradičného vidieka sa teraz uskutočnila na 4. ročníku „Chovateľského dňa“, ktorý sa uskutočnil 14. júla 2019 v krásnom areáli skanzenu vo Vychylovke v severných Kysuciach. Tento „Chovateľský deň“ bol zameraný najmä na prehliadku tradičných slovenských plemien hospodárskych zvierat. Hlavná odborné podujatie však bol seminár zameraný na zachovanie tradičného salašníctva. Organizátormi tohto podujatia sú OZ Chováme doma pod vedením Ing. Františka Staňa, Zväz chovateľov oviec a kôz a Kysucké múzeum. Napriek daždivému počasiu na toto podujatie prišlo stovky ľudí z celého Slovenska a získali tam veľké zážitky z tradičného života na vidieku.

K valašskej kultúre neodmysliteľne patrí fujara

Na začiatok podujatia po otvorení podujatia Ing. Staňom vystúpila známa heligonkárka Vlasta Mudříková, potom nasledovala sv. omša a ďalší kultúrny program s folklórnymi skupinami z Ozveny z Čierneho, zo Svrčinovca a skupina Javorinka z Kolačkova. Pre návštevníkov hlavnou atrakciou boli ukážky slovenských plemien hospodárskych zvierat, prehliadka samotného skanzenu s horskou železničkou a bohaté občerstvenia i predaj remeselníckych výrobkov.

Odborným prínosom tohto podujatia bol však najmä seminár zameraný na zachovanie tradičného salašníctva ako kultúrneho dedičstva

horských regiónov. Spoluorganizátorom tohto seminára bol VÚC Žilina, OZ Chováme doma, MAS Terchová a Zväz chovateľov oviec a kôz na Slovensku. Po vzájomnom predstavení sa účastníkov seminára nasledoval vlastný program. Tu už v úvode Ing. Ján Pavlík, PhD., z VÚC ZA zdôraznil prínos salašníctva pre naše regióny a vyzdvihol prácu MAS v Terchovej pri propagácii salašníckej kultúry a aj spoluprácu so susedným regiónom v Poľsku. Potom zas Ing. Karol Herian, CSc., bývalý pracovník VÚM Žilina, vyzdvihol prínos spracovania ovčieho mlieka na naše ovčie špeciality. Spomenul doterajší vývoj, spoločenský prínos a význam i pre zdravú výživu. Uviedol, že je chvályhodné, že sa už začínajú na Slovensku oživovať aj tradičné zrejúce ovčie syry. Veľmi zaujímavé prezentácie o našom súčasnom salašníctve mal koordinátor projektu Trasa valašskej kultúry Mgr. Peter Madigár z MAS Terchová a po ňom i Piotr Kohut, bača z Koniakowa, ktorý pracuje aj pre Centrum regionálneho produktu a pastierstva v Poľsku.

Do problematiky seminára sa aktívne zapojili i vedúci predstavitelia chovu oviec na Slovensku. Z tohoto seminára vzišlo viacero podnetov na oživenie nášho ovčiarstva a na zastavenie znižovania počtu chovateľov oviec a aj znižovania počtu tradičných salašníckych výrob. Účastníci seminára konštatovali, že bude potrebné vyvinúť podstatne väčšie úsilie, aby ovčiarstvo u nás neupadalo, ale aby sme mohli naďalej udržiavať a rozvíjať naše ovčiarske tradície. Zástupca VÚC ZA Ing. Ján Pavlík i Mgr. Peter Madigár prisľúbili ovčiarom na Slovensku, že spolu s ďalšími zainteresovanými organizáciami dajú podnety nadriadeným orgánom na postupné riešenie na rozvoj ovčiarstva a na rozvoj aj ovčiarskych tradícií i tradičných ovčích výrobkov na celom Slovensku.

Celkovo možno Chovateľský deň vo Vychylovke hodnotiť veľmi dobre, za čo patrí veľká vďaka všetkým organizátorom podujatia. Každý účastník si tam prišiel na svoje a obohatil svoje poznatky aj o naše tradičné plemená zvierat i o spôsob života na vidieku. Smelo možno konštatovať, že toto podujatie bolo vynikajúcou oslavou a aj propagáciou tradičného vidieckeho života.

Diváci v amfiteátri skanzenu vo Vychylovke

Moja cesta do Štrasburgu...

...ako LÍDERKA 2018 – Žena aktivistka som sa zúčastnila v máji 2019 návštevy Európskeho parlamentu v Štrasburgu na pozvanie pani poslankyne EP Jany Žitňanskej. Cestovala som z Jakloviec aj s Majkou Mackovou, ktorá zastupovala LÍDERKU remeselníčku Zuzana Tarinová.

Ďalej sme cestovali autobusom z Košíc a cestou k nám pristupovali ďalšie LÍDERKY aj ostatní pozvaní na túto návštevu EU Parlamentu. Cesta nám trvala 22 hodín a do Štrasburgu sme pricestovali večer, unavení sme zaľahli a odpočívali. Na druhý deň sme navštívili EU Parlament a mali sme stretnutie s pani poslankyňou Janou Žitňanskou, veľmi sa potešila keď sme ju obdarovali veľkým perníkovým srdiečkom na, ktorom boli napísané mená všetkých líderiek v roku 2018. Perníkové srdiečko jej upiekla a vyzdobila remeselníčka – perníkárka Zuzka Tarinová z Topoľčian, ktorá sa nemohla zúčastniť tejto návštevy kvôli chorobe. Veľmi užitočné boli pre nás informácie, ktoré sme dostali o Európskej únii a štruktúre jej poslania. Krásnym zážitkom bola prehliadka starobylého mesta Štrasburg jeho nádhornej Katedrály, vyhlídková plavba Batoramou

Mária Macková a Janka Fecková pri vlajkách v EP

po kanáloch v starých štvrtiach. Návšteva hradu Kronenburg a Opičieho parku, kde môžete opičky kŕmiť rovno z ruky bolo veľkým zážitkom.

Spoznala som veľa milých ľudí, ich povolania, ich zanietenosť ako napríklad LÍDERKU Mgr. Janku Šimovú – političku z Liptovských Revúc aj pani Gabríelu Čechovičovou z Cífera, ktorá pestuje mak – bola Podnikateľku roka. Bol to pre mňa nezapomenuteľný zážitok spoznať toľko úžasných ľudí a byť s nimi na takom vzácnom mieste. Keď sme chodili po Štrasburgu obdivovali sme, koľko ľudí sa tam schádza zo všetkých kútov sveta a cítili sme sa svetovo.

Ďakujem, že som sa mohla zúčastniť tejto cesty, ktorá mi umožnila spoznať milých ľudí a dostať sa do Francúzska. Osobitne Márii Behanovskej predsedníčke O.Z. Vidieckeho parlamentu, ktorá vyhlasuje každoročne túto súťaž, Marike a Ivanovi Burčíkovým, ktorí ma podporujú v mojej práci a zviditeľňujú jej prospešnosť, pani poslankyni EP Jane Žitňanskej za jej srdečné pozvanie a všetkým ostatným kolegom a priateľom z FS Červená chustečka z Jakloviec aj pani riaditeľke ZŠ PaeDr. Drahoslave Pindrochovej a páňovi starostovi PhDr. Matúšovi Fedorovi za dlhoročnú spoluprácu v mojich aktivitách.

Janka Fecková

náš vidiek

ČASOPIS VIDIECKEHO PARLAMENTU NA SLOVENSKU

3/2019

štvrtročník
ročník XVI.

KONFERENCIA K 20. VÝROČIU ZDRUŽENIA MAGNA VIA

strany 4–6

MAGNA VIA
Velká poštová
cesta

strany 8–10

Tip na výlet:
Hronský Beňadik

strany 12–14

Obsah

- 4 So skúsenosťami do ďalších rokov
- 8 MAGNA VIA – Veľká poštová cesta
- 11 Na križovatke ciest Magna Via
a Nitrianskej kráľovskej vínnej cesty
- 12 Hronský Beňadik
- 14 Obnovíme pestovanie „pukanskej
moruše čiernej“ ?
- 16 Prírodné zaujímavosti na ceste
Magna Via – 7. časť
- 20 Hymna Magna Via

náš vidiek

Ročník: XVI.

Číslo: 3/2019

ISSN: 1339-1542

Vydavateľ:
Občianske združenie
Vidiecky parlament na Slovensku
Kapitulská 13
974 01 Banská Bystrica
mobil: 0915 446 538
e-mail: vipa@vipa.sk,
mbehanovska@stonline.sk
www.vipa.sk

Vychádza štvrtročne pre vnútornú
potrebu organizácie. Nepredajné.

Náklad: 1000 ks

Uzavierka nasledujúceho čísla:
20. decembra 2019

Redakčná rada:
Ing. Mária Behanovská,
doc. Ing. Miroslav Habán, PhD,
Ing. Karol Herian, CSc.
doc. Ing. Jozef Húska, CSc.

Grafická úprava a ilustrácie:
Ing. arch. Pavol Borodovčák

Tlačiareň:
Róbert Jurových – NIKARA, Krupina

Príspevky sú zverejňované tak, ako boli
zaslané autormi a neprešli jazykovou
úpravou.

Foto na titulnej strane obálky:
Konferencia k 20. výročiu založenia
Združenia Magna Via

Foto na 2. strane obálky:
Interiér kláštorného kostola v Hronskom
Beňadiku

Jeseň 2019 je pre ZDRUŽENIE MAGNA VIA pestrá ako sama príroda

Predovšetkým chcem pre pamäť
uviesť, že sme si dôstojne pripo-
menuli 20. výročie založenia nášho
občianskeho združenia. Uskutočnilo sa
v čase, kedy si celý svet pripomína Sve-
tový deň cestovného ruchu. Príprava sa
sústredovala na 24.9.2019, ale z viacerých dôvodov sa celoslovenská
konferencia uskutočnila 27.9.2019 v Kongresovom centre SPU v Nitre.
Akcia bola podporená i finančne Nitrianskym samosprávnym krajom.
Počet účastníkov presiahol päťdesiatku. Konferencia zhodnotila doterajšiu
dvadsaťročnú prácu a prezentované boli i predstavy pre ďalšie obdobie.
Rokovanie pozdravila speváčka skupina Nevädza z Jednoty dôchodcov
Slovenska z Nitry. Jesenný program bol poznačený viacerými aktivitami,
takou bolo i osadenie dlaždice Magna Via vo Veľkých Ripňanoch 11. 10. 2019
pri príležitosti otvorenia Komunitného centra „Zástavka“ a 110. výročia
spustenia železničnej trate Zbehy – Radošina (1909 – 2019). Ďalej účasť na
besedách so žiakmi Základnej školy Tulipánová v Nitre a účasť na osla-
vách 40. výročia založenia (SOŠ techniky a služieb v Leviciach). Aktivity
sa uskutočnia vydaním časopisu Náš vidiek číslo 3. a 4. Nakoniec, dňa
8. 11. 2019 sa uskutoční valné zhromaždenie Združenia Magna Via v Nitre.

*Doc. Jozef Húska, CSc.,
predseda Združenia Magna Via*

So skúsenosťami do ďalších rokov

Referát z konferencie k 20. Výročiu založenia Združenia Magna Via

Vážení členovia Združenia Magna Via, vážení partneri, vážení hostia, milé dámy, vážení páni! Vitajte na tejto celoslovenskej konferencii, ktorou si pripomíname vykonanú prácu za uplynulých 20 rokov existencie Združenia Magna Via. 13. septembra 1999 bolo toto občianske združenie zaregistrované na MV-SR. 20 rokov nie je ani veľa ani málo, ale dosť, aby sme mali čo hodnotiť. Je to i príležitosť na to, aby sme na základe doterajších skúseností potvrdili zmyslupnosť tejto aktivity a spoločne sa zamysleli nad budúcnosťou.

Ďakujem Vám všetkým za to, že ste uprednostnili toto podujatie pred mnohými ďalšími povinnosťami, ktoré máte, či už v zamestnaní, alebo v rodinách. Pri takýchto výročiach je vhodné, aby

sme sa spolu hlbšie zamýšľali o výsledkoch našej dobrovoľnej práce, ktorú všetci robíme bez nárokov na finančnú odmenu, že si nekladíme otázku: čo za to? Je to tiež šanca na to, aby sme spoločne zadefinovali bližšie a ďalšie úlohy. Je to náš záujem, ale i povinnosť. Bliži sa 500-té výročie vzniku cisársko-kráľovskej poštovej cesty Via Magna, na základe ktorej vzniklo Združenie Magna Via, ako turistický projekt. V roku 2026 bude len termín! Skutočnosť, že je pred nami dovtedy 8 rokov, tj. 8 príležitostí na to, aby sme v každom samosprávnom kraji na Slovensku, ktorých je 8 túto tématiku cesty Magna Via dôstojne a zodpovedne prehodnotili. Žiadna iná turistická cesta nie je tak situovaná, aby sa bezprostredne týkala každého kraja, resp. VÚC, ako práve Magna Via.

Docent Jozef Húška otvára konferenciu k 20. výročiu založenia Združenia Magna Via

Účastníci konferencie

Táto cesta prekonáva štátne hranice (5 štátov), krajské, okresné, mestské, obecné a chotárne. Zvykame si na prívlastky k tejto ceste: matka ciest, polytématickosť, že je to najväčšia učebňa, že je najdlhšia v strednej Európe a pod.

V koridore cisársko-kráľovskej poštovej cesty, za 5 storočí od jej vyprojektovania, budovania a využívania sa nahromadilo množstvo turistických prvkov do itinerárov zo sféry prírodných, historických a kultúrnych daností. Ak sa sústredíme len na jeden aspekt, tj. na vývoj v oblasti prenosu informácií, tak poštovníctvo je školským príkladom: „od poštových holubov po internet“. Ak si sústredíme všetky aspekty a porovnáme ich s inými turistickými cestami a ich dôstojným miestom v zoznamoch kultúrnych turistických ciest, tak nadobúdame presvedčenie, že táto cesta by nemala chýbať napr. zozname turistických ciest v UNESCO. Tam je ich doteraz 22. Magna Via by mohla mať napríklad č.23. A tu je náš cieľ a zmysel, aby v r.2026 pri príležitosti 500-tého výročia poštovej cesty Via Magna bol tento záznam realitou. Dovtedy sa môžu uskutočniť ďalšie celoslovenské konferencie. Vždy v inom kraji, resp. v krajskom meste. Teraz v r. 2019 začíname tu v Nitre a v r. 2026 by to mohlo byť v Košiciach.

Chcem vyjadriť želanie, aby sme spoločne tejto vízií prispôsobili od teraz prácu pre najbližšie roky. Chceme a prosíme, aby VÚC (BA, TT, TN, ZA, BB, PV a KE) po vzore NSK urobili ústretové kroky pri organizovaní podobných celoslovenských konferencií v príslušných nastávajúcich rokoch. Aby táto predstava na našu prácu pre nasledujúcich 7 rokov bola reálna, vyžaduje to zapojiť do aktivít väčší počet obetavých organizátorov z radov partnerských inštitúcií a výber aktivistov – konzultantov pre jednotlivé úseky celej MV. Tých je zakreslených do mapy Slovenska cca 600 km – úseky cesty zo 16. storočia a plus približne rovnako 600 km z úsekov budovaných v 18. storočí. Ak teda zhrnieme dĺžku (600 + 600) na 1200 km a vydelieme to 32 úsekmi, tak 1 úsek predstavuje orientačne 37 km, tj. cca 2 poštárske míle. Výber konzultantov, poradcov, resp. sprievodcov po ceste MV v kraji by bol krok vpred v otázke informovanosti turistov, či už individuálnych alebo pre skupiny. Doteraz sa takto osvedčili jedinci – obetavci z úsekov v okolí SPU v Nitre, stredných škôl v Martine, Prievidzi, Giraltovec, Levíc a Žabokriek pri Martine. Turisti – študenti sú kategória, ktorá je najvdácejšia za ponuku cesty Magna Via. Druhou podobnou skupinou sú dôchodcovia, ktorí v rámci aktivít Jednoty dô-

Príhovor Ing. Jozefa Garlíka, PhD.

chodcov Slovenska si už začínajú vyberať zájazdy ponúkané po ceste Magna Via. Takto to už urobili v Nitre a v Žabokrechoch. Chodia po značkách MV na vybraných úsekoch cesty. Ponuky pre turistov sa v blízkosti značiek (dlaždíc MV) množia a tak sa môžu robiť „itineráre na mieru“. Limitom je obyčajne čas, ktorý sa pre takéto exkurzie, resp. zájazdy vyčlení. Zdrojom informácií je web. Stránka Združenia Magna Via a časopis *Náš vidiek*.

Hoci už 20 rokov uplynulo od začiatku činnosti Združenia Magna Via, nepodarilo sa nám získať pre tento projekt žiadnu oficiálnu a skúsenú CK. Ponuka je naďalej aktuálna. Doteraz máme na Slovensku určité skúsenosti s účelovo a krátkodobu fungujúcej CK – UNIAGROTOUR, ktorá bola súčasťou SPU v Nitre, ďalej dáva o sebe vedieť ŠKOUTOUR v Leviciach. Množstvo skúseností je i v zahraničí, kde pri univerzitách fungujú takéto účelové CK a ich aktivity sú prepojené na vyučovacie programy.

Dovoľte mi, aspoň spomenúť niektoré aktivity za uplynulých 20 rokov v našom združení. So spokojnosťou sme prijímali záujem o členstvo v združení. Za krátky čas sa členstvo zvýšilo na viac ako 120 členov. Ukázalo sa však, že rozptýl členov na celé Slovensko bolo ťažko ovládateľné. Boli problémy s účasťou na VČS, resp. na VZ. Preto sme pristúpili

k racionalizačným opatreniam. Zredukovali sme počet členov a časť členov (vlastniacich dlaždice, resp. tabuľky s logom MV) sme presunuli do skupiny partnerov. Takto sa vytvorila skupina 52 členov z miest a obcí a 52 členná skupina z podnikov služieb v CR. Toto opatrenie hodnotíme ako pozitívne.

Šťastné riešenie bolo okolo značenia cesty MV. Našiel sa spôsob a výrobca žulových dlaždíc a žulových tabuliek s originálnym logom, ktorého autorom bol študent Ján Masaryk z MF SPU v Nitre. výrobcovia boli študenti strednej priemyselnej školy SPŠ v Leviciach z odboru kamenárstva. Prínosom je i Turistická knižka Magna Via, ako i výroba pečiatok ktoré sú k dispozícii v TIK („i“). Prínosom do propagácie bolo i vydanie korešpondenčnej karty, ktorú vydal POFIS. Pri príležitosti medzinárodného otvorenia cesty MV 26.6.2011. významný podiel na výsledkoch vykonali študenti VŠ ako aj stredných škôl zameraných na cestovný ruch. Mnohé ich prieskumy vyústili v záverečné správy, resp. do podnikateľských zámerov a do diplomových prác. Oceňujeme organizátorov workshopov, ďalej seminárov a konferencií k danej tématike. Oceňujeme výrobu rôznych remeselníkov a umelcov pri výrobe rôznych darčiekov a predmetov s logom MV a priekopníkov v organizovaní rôznych zájazdov po značkách MV.

Pri vymenovávaní týchto pozitívnych výsledkov, žiada sa spomenúť i slabé stránky. Jednou z nich je i tá, že nemáme k dnešnému dňu vybraných reprezentantov, reps. konzultantov na jednotlivých úsekoch cesty. Navrhli sme ich celkovo 32 (12 na hlavne ceste zo 16. storočia a 20 pri sieťovaní poštovníctva v 18. storočí).

Keď sa zamýšľame nad krokmi v nastávajúcich rokoch, tak chcem vyjadriť myšlienku, ktorá vychádza zo skúseností uplynulých 20 rokov. Ide o ľudský potenciál pre udržanie a rozvíjanie aktivít, súvisiacich s projektom turistickej cesty MV. Ide o stredné a vysoké školy. Ich odborné exkurzie, kontaktné výučby, či iné formy zájazdov majú za sebou už množstvo pozitívnych výsledkov. Z vysokých škôl treba osobitne oceniť organizovanie výučby v teréne, z predmetu agroturistika. V každom semestri je exkurzia po značkách MV – od Nitra po Pukanec až Štampoch. Zo stredných škôl dali o sebe vedieť stredoškôláci v Martine, z Levíc a z Gíraltoviec. Na základe doterajších skúseností odporúčame, aby príslušné školy v budúcnosti prevzali za jednotlivé úseky cesty MV gestorstvo a poradenstvo pre individuálnych turistov ako aj kolektív. Okrem študentov sa prejavovali svojím záujmom členovia Jednoty dôchodcov Slovenska. Z nich osobitne kladne hodnotíme pobočku v Nitre.

Významnou pomocou je fungujúca webová stránka Združenia Magna Via a akoby naschvál, v poslednom období bola táto stránka napadnutá hackermi a v súčasnosti sa odstraňujú pretrvávajúce nedostatky.

S potešením môžeme konštatovať, že každoročne rastie výška podpory z 2 % daní právnických a fyzických osôb. Kým to bolo na začiatku na úrovni 600 eur, v tomto roku je to na úrovni 3500 eur.

Za pozitívum označujeme i spoločný časopis *Náš vidiek*, ktorí vydávame s partnerskou organizáciou Vidiecky parlament.

Na záver chcem zvýrazniť, že sa v poslednom období sústreďujeme na výber mladších členov Združenia Magna Via, aby sme mohli preniesť budovanie cesty MV na mladšiu generáciu. Rovnako nás čaká úloha viac iniciovať partnerov v Rakúsku, Ukrajine, Maďarsku a Rumunsku. Radi im odovzdáme naše 20 ročné skúsenosti, aby sme mohli pri príležitosti 500-tého výročia poštovej cesty Via Magna spoločne uvádzať na medzinárodnej úrovni tento u nás zrodený projekt. V tomto zmysle nám treba iniciovať i existujúce Stanovy Združenia Magna Via. Privítame s vďakou každý progresívny a kreatívny návrh od Vás.

Kultúrny program

MAGNA VIA – – Veľká poštová cesta

Veľká poštová cesta – Magna via – začala svoju dlhú trasu vo Viedni (Wien) a odtiaľ pokračovala cez Hainburg do Bratislavy (Pozsony, Presburg). Ďalej pokračovala do Trnavy → Hlohovca → cez Veľké Ripňany → Zemianske Kostolany → Vestenice do Prievidze. Z Prievidze cesta viedla do Martina → Ružomberku → cez Liptovský Hrádok → Východnú → Lučivnú → Poprad → Spišské Podhradie → Margecany do Košíc. Z Košíc viedla trasa cez Vranov → Michalovce do Sobraniec, na územie Zakarpatského Užhorodu a ďalej cez Sredneje → Gač do Mukačeva (Munkács). Tu sa cesta otáčala a pokračovala smerom na Namény (terajšie Vásárosnamény). Trasa pokračovala na Nyírkársz → Nyíregyháza → Hadház do Debrecénu. Z Debrecénu cez Hosszupályi a Pocsaj k hraniciam Sedmohradska do Eiharia (Bihar, Biharkeresztes), až do Oradei. Územím Sedmohradska cesta pokračovala cez Borod (teraz Huedin) do Cluj (Kluz, Kolozsvár). Z Cluj-Napolca viedla cesta cez Turda → Alba Iulia do konečnej stanice Sibíriu.

Nie na všetkých miestach boli pošty a prepriahacie stanice. Na trase boli aj zberné stanice, kde sa pošta len odovzdala, alebo odoslala, ale na tieto miesta sa pošta neprivážala.

MAGNA VIA – I. ČASŤ

Veľká cesta – navodzuje nám spomienky na dávne časy, kedy sa po tejto ceste prepravovali dôležité správy a listy. Veľká poštová cesta, ktorá prechádzala Horným Uhorskom, aby sa tak vyhla územiám, ktoré boli obsadené Turkami. Veľmi dôležitá cesta, ktorá sa nám teraz vynára z prachu zaudnutia.

Vráťme sa do dávnej minulosti a pripomeňme si aj históriu dopravovania správ a pošty v staroveku, aj na Magna vii. A pritom nezabudnime na ľudí, ktorí poštu roznášali – na poslov, kuriérov

a halvne pošťárov – veď boli jedinými širiteľmi správ a informácií.

Už slovo pošta je zaujímavého pôvodu, pochádza z talianskeho slova „*posta*“ – latinský ekvivalent „*posita*“. Označuje miesto stanice, odkiaľ sa šíria správy kuriéromy alebo jazdcami, ako aj miesto odchodu poštových kočov a ich prepriahania. A tí, ktorí tieto kočy riaeili sa volali „*postillon*“ – čiže kočiš, pohonič a boli v službách pošty. Zprvu nosili len pelerínu, neskoršie poštovú uniformu so znakom trubky.

„*Statio*“ – bolo pomenovanie staníc pre poslov a povozy, ale aj pre určenie vzdialenosti medzi stanicami, ako aj označenie zariadenia pre dopravu vecí a osôb.

História prepravovania pošty a správ siaha hlboko do staroveku. Provopočiatky poštovníctva a správ siaha hlboko do staroveku. Prvopočiatky poštovníctva najdeme už v Assyrii, Babylone, Egypte, Indii a Číne. K dopravě kráľovských kozkazov do najodhadnejších častí ríše sa využívali bežci a kuriéri na koňoch. Veľmi dobre vybudovanú trasu prepravy správ rýchlymi jazdcami mal slávny Džingis-chán. Jazdná pošta prešla celú veľkú ríšu za 24 dní. Tento systém sa zachoval až o roku 1948.

V Perskej ríši pravidelnú prepravu správ zriadil Kýros I. (560 r.p.K) o čom nám podrobné správy podal Herodotos a Xenofon. Pri cestách vo vzdialenosti troch – štyroch míľ stáli zvláštne stanice s kuriérmi, takže vzdialenosť 350 míľ prekonali za neuveriteľných päť dní.

Aj Gréci k dopravě úradných i súkromných správ využívali rýchlych bežcov.

Vysokého stupňa dosiahlo poštovníctvo u Rimanov ako „*cursus publicus*“. Bola to práve rímska štátna pošta organizovaná cisárom Augustom podľa vzoru perskej pošty. Slúžila k preprave úradných dopisov cisára, civilných i vojenských úradníkov, ďalej pre poslov cisárových alebo senátnych, ako aj cudzích poslov cestujúcich po Ríme. Vo vzdialenosti 8-10 km boli na všetkých hlavných cestách z Ríma a pozdejšie aj z Carihradu do provincií zria-

dené stanice nazývané „*mutationes*“ a „*mansiones*“. V týchto staniách sa vymieňali a prepriahali kone, osli a voly, ktoré boli určené len pre túto činnosť. Tu sa mohli cestujúci ubytovať a stravovať. V dôležitých staniách bolo vždy v pohotovosti 40 koní a primeraný počet oslov a volov. Dozor nad stanicami mali tzv. „*manicipes*“ – poštmajstri, menovaní na 5 rokov. Dozor nad poštmajstrami v provincii mal „*proconsul*“ alebo „*rector provinciale*“. Všetkú štátnu poštu riadil „*praelectus praetorius*“. K dopravě úradných listov slúžili kuriéri, k dopravě osôb a batožiny tieto povozy: k rýchlej dopravě slúžila „*rheda*“ (*carpentum*), štvorkolesový a veľmi priestorlivý voz pre niekoľko osôb aj s batožinou. V lete doň zapriahali osem a v zime až desať koní. Ďalej „*carrus*“ malý dvojkoľesový kabriolet ťahaný tromi ťažkými koňmi slúžil k dopravě ťažkých nákladov, batožiny a zbraní. K rýchlej dopravě sa okrem spomínaných vozov používali aj rebriňáky nazývané „*clabula*“ ťahané 4 volami, boli využívané pre väčšie množstvo batožiny a v prípade potreby aj pre dopravu vojakov. Kto chcel využiť štátnu poštu, musel sa preukázať lístkom oprávňujúcim k ceste, vydaným cisárom alebo vyššími úradníkmi. I keď táto pošta slúžila výhradne pre štátne účely, nebola udržiavaná ríšou, ale provinciami a poddanými, ktorí sa museli postarať o všetko, čo si prevádzka pošty vyžadovala. Tým sa „*cursus publicus*“ stal pre občanov veľmi zatažujúcim a nenávideným.

Vývoj rímskej pošty dosiahol za Theodosia (350 p.K.) najvyššieho stupňa a potom začal upadať. V dobe stahovania národov a pádom Rímskej ríše „*cursus publicus*“ úplne zanikol.

Podľa vzoru Rimanov r. 807 Karol Veľký zriadil poštové stanice k preprave poslov a cisárskych úradníkov na trase z dnešného Auxerre cez Nevers a Limoges do Španielska, ďalšiu trasu cez Autum, Lyon a Mont Cenis do Talianska a z Paríža cez Čáchy do Nemecka.

Na poštové tradície Rimanov nadviazali aj Benátčania. Benátsky veľmoži svoju latinsky písanú korešpondenciu zasielali rýchlymi kuriérmi. Keď latinčina v úradnom styku ustúpila taliančine, tak pisári písali aspoň adresy kvetnatou latinčinou.

Zakladaním miest sa za vlády Jindřicha I. rozvinul aj obchod a živnostníctvo a dôsledkom toho nastala potreba styku medzi jednotlivými mestami a krajmi, taktiež medzi obchodníkmi, remeselník-

mi, kláštormi a pozdejšie aj univerzitami. Poslovia sprostredkovali prepravu dopisov a tovaru pešo alebo povozmi. Zvlášť to boli poslovia mäsiarov a obchodníkov spolku „*HANSA*“.

Kráľ Ľudovít XI. Rozkazom z 19. júna 1646 určil, aby po celom Francúzskom na všetkých hlavných cestách vo vzdialenosti 4 hodín jazdy boli určené schopní a spoľahliví ľudia k udržiavaniu 4-5 koní na prepravu kráľovských kuriérov.

Koncom XV. Storočia kurfirst Albert v Braniborsku spojil všetky druhy poslov a vytvoril zemepánsku poštu pre dopravu štátnych i súkromných zásielok.

Za cisára Bedricha III. Zriadil Roger Taxis pravidelné poštové spojenie v Tyrolsku a Štýrsku. Podľa jeho vzoru aj František Taxis za cisára Maximiliana I. zriadil r. 1526 poštové spojenie medzi Viedňou a Bruselom, tzv. „*jazdnými poslami*“ a to pod dorozom zvláštnych „*majstrov*“. Títo neskôr boli menovaní ako postilloni a poštmajstri. Roku 1522 bolo zavedené spojenie medzi Viedňou a Prahou, r. 1530 medzi Viedňou a Prešporkom. Roku 1542 vznikla tzv. „*poľná pošta*“ vo vojne s Turkami za vlády Sulejmana II.

VÝZNAMNÉ UDALOSTI Z HISTÓRIE POŠTY

- **1522** – Antonom Taxis bola zriadená prvá poštová linka na trase Viedeň – Budín
- **1588** – poštovým zamestnancom bolo nariadené nosenie uniforiem
- **1600** – prvýkrát sa začali poštovými vozidlami prepravovať aj osoby, pošta definitívne skončila s prepravou osôb poštovými kočmiarimi v roku 1893
- **1723** – prvé tresty za porušovanie listového tajomstva ustanovené zákonom, pokuta bola 100 zlatých
- **1749** – prvá poštová pečiatka použitá na našom území, pečiatka bola písaná švabachom a niesla názov Pressburg
- **1776** – pošta začala prepravovať peniaze a ceny
- **1817** – vyšlo nariadenie pre poštmajstrov vyvesiť poštové schránky na zber tuzemských listových zásielok, dovtedy sa poštové zásielky odovzdávali len do rúk poštového personálu

- **1840** – prvýkrát bola použitá poštová známka v Anglicku, Rakúska poštová správa vydala prvé poštové známky v roku 1850 a v Uhorsku až v roku 1871
- **1850** – pre pošty sa zaviedol jednotný názov – poštový úrad
- **1851** – do tohto roku bolo povolanie poštmajstrov doživotným zamestnaním
- **1855** – bolo zavedené doručovanie listov až do domu
- **1860** – boli zavedené zásielky na dobierku
- **1869** – od tohto roku poštová správa dovoľuje prijímať ženy na výkon poštovej služby na poštových úradoch
- **1870** – začali sa vydávať pohľadnice, pričom priestor na napísanie správy bol spočiatku na lícnej obrázkovej strane, na adresnej strane mohla byť napísaná len adresa
- **18. december 1918** – prvá spoločná poštová známka Čechov a Slovákov. Jej tvorcom bol Alfonz Mucha. Mala hodnotu 1 halier, námetom na tejto známke boli Hradčany – sídlo prezidenta a symbol nezávislosti.

ING. PAVOL MADA

Na križovatke ciest Magna Via a Nitrianskej kráľovskej vínnej cesty

NKVC je najväčšou a najdlhšou cestou na Slovensku. Vznikla v roku 2003. Spája regióny, mestá, obce aj lokality, v ktorých sa dorába najušľachtilejší nápoj na svete – VÍNO. NKVC má štyri vetvy, stretávajúce sa v staroslávnej Nitre. Sú to Hornonitrianska, Tekovská, Južno-slovenská a Považská. Viniču sa tu darilo vždy. Už Kelti zakladali vinice. Po Keltoch to boli starí Rimanovia a po Rimanoch starí Slovania, naši predkovia.

Takto vinič u nás natrvalo zapustil korene. Za zmienku ešte stojí, že kráľ Svätopluk posielal víno ako dar Benediktínom. Naše vína boli žiadané na mnohých panovníckych a kniežacích dvoroch. Spomeniem Prahu, Viedeň, Krakov, Londýn i ďalšie dvory. Tento vzácny nápoj bol z Nitry rozvázaný po starých cestách, ktorých tradície dnes obnovujeme. Je to významný akt, spájajúci históriu s prítomnosťou. Obidve naše tematické cesty majú v názve slovo „KRÁLOVSKÉ“ a cestovný ruch je ich obrazom. Čerpajú poznatky z prírodného, historického a kultúrneho dedičstva. Obidve občianske združenia majú partnerský vzťah. Na území NSK, majú najviac aktivít v Nitre a jej okolí, vo Vrábľoch a okrese Levice. Tieto lokality tvoria križovatku obidvoch turistických ciest a tam sa vytvára synergický efekt. Vzájomná spolupráca je k úžitku obidvoch subjektov. Vzájomná informovanosť a podpora pomáha naplňovať ciele aktivít združení. Uľahčuje to i funkcionárska previazanosť.

Dovoľte, aby som Vás informoval o kľúčových aktivitách a ponukách pre putujúcich turistov po ceste za značkami MAGNA VIA v tomto samosprávnom kraji.

Najatraktívnejšie podujatia sú verejné degustácie vín dorábaných v tomto regióne a najmä oslavy vinobrania. Z nich najväčšie je „Podzoborské vinobranie“. S Nitrianskou vínnou kultúrou sa turisti môžu stretávať nielen na uvedených podujatiach, ale i kedykoľvek v rôznych turistických pohostinstvách, ba i priamo vo viniciach.

Kvalita vín z tejto lokality bola odjakživa nad úroveň priemeru a turisti ju vyhľadávajú indivi-

duálne v rodinných zostavách, či v turistických skupinách. Naše vinárske centrá parcely vín pre väčšie skupiny turistov na ceste MAGNA VIA sú: Nitra, Vrábľa, Levice, Čajkov a Pukanec, kde sú dlaždice a kachličky s logom MV.

Prirodzene, že na tomto úseku cesty „MV“ je množstvo malých i väčších zariadení, ktoré poskytujú zážitky pre turistov nielen degustáciu vín ale i gastronómie, čo s vínom bezprostredne súvisí. Preto musíme tieto cesty aj v ďalšom období propagovať a vzájomne ich zviditeľňovať. Len takáto cesta je ich úspechom.

Zaželajme si do budúcnosti veľa zdravia, úspechov a nezapúdajme na vzájomné priateľské vzťahy v duchu hesla „AMICORUM COMMODO“ pre blaho priateľov, pre blaho obidvoch kráľovských ciest.

Hronský Beňadik

Majestátny kláštor leží na styku Podunajskej pahorkatiny, Pohronského Inovca a Štiavnických vrchov, na pravom brehu Hrona, tzv. Slovenskej bráne. Nachádza sa na ceste I/76 medzi Novou Baňou a Levicami.

Benediktínsky kláštor v Hronskom Beňadiku je ako slovenské srdce. Keď sa ho podarí zregenerovať, vyzdavia aj Slovensko – myslí si kastelán Miloš Pálenkáš.

Priečelie trojlodovej baziliky z nádvorja

Ústrednú časť kláštorného komplexu tvorí tzv. rajskej dvor obkolesený krížovou chodbou s arkádami. Okolo dvora stoja kláštorne budovy a priestor dotvára dominantný chrámový kostol Panny Márie a svätého Benedikta stojaci na severnej strane. Je to veľkolepá trojlodová bazilika s impozantne riešeným gotickým vstupným portálom na západnej strane a rozmerným priečelím tvoriacim dvojicu typických veží. Kostol je zaklenutý krížovými klenbami. Na jeho južnej strane je časť gotickej krížovej klenby starého gotického kláštora, ku ktorej prilieha gotická sakristia s neskorogotickou kaplnkou sv. Krvi z roku 1489.

Benediktínsky kláštor v Hronskom Beňadiku je tvorený skupinou opevnených sakrálnych stavieb.

Zachovalý kláštor a kostol patria medzi najcennejšie gotické pamiatky na Slovensku a v súčasnosti kláštor stále slúži pre sakrálnu účely.

Bývalé benediktínske opátstvo v Hronskom Beňadiku je možné navštíviť individuálne alebo si vopred objednať komentovanú prehliadku s výkladom lektora. Komentovaná prehliadka trvá približne 30 minút a zahŕňa návštevu opátskeho kostola a vonkajšieho areálu bývalého benediktínskeho opátstva.

Najstarší a jeden z najkrajších gotických kláštorov na Slovensku sa po dlhoročnej obnove otvára verejnosti. Zatiaľ iba na víkendy, v lete však bude otvorený každý deň.

Cirkev chce turistom dokonca sprístupniť aj najmladšiu časť niekdajšieho kláštora benediktínov, budovu sýpky, ktorá už z veľkej časti prešla rekonštrukciou. Ďalšie práce ju však ešte čakajú, výsledkom by mala byť aj kaviareň s terasou.

Chrám je však stále ako jedno z mála miest na Slovensku, ktoré funguje aj ako útočisko pre ľudí, ktorých zomlel dnešný hektický život.

Magická dominanta

Kláštor stál kedysi vo Svätom Beňadiku v blízkosti obchodných ciest vedúcich k banským mestám. „Kto bol tu, vedel, čo sa deje v celej krajine,“ myslí si kastelán Miloš Pálenkáš. Dnes síce kláštor v centre diania už nestojí, turistov však zďaleka láka svojou dominantnosťou.

„Mnohých doslova privábí, aby si ho prišli pozrieť aj zblízka,“ hovorí kastelán, ktorý sa ujme každého, kto do kláštora vstúpi. Skromne sa nám predstavil ako údržbár, lebo sa podľa jeho slov stará o chod kláštora, o svojom pracovisku však dokáže aj pútavo rozprávať.

„Hovorí sa, že kláštor je taký pekný ako Kostol sv. Martina v Bratislave alebo Kostol sv. Alžbety v Košiciach.“

Prirovnáva ho k rajskej záhrade, v čom mu pri pohľade na pilieri a klenby kláštora dávame za pravdu. „V knihe *Genezis sa hovorí, že v záhrade Eden boli dva stromy, strom poznania a strom života. Architektúra kláštora hovorí o tom, že pilieri kostola sú ako kmene stromov, klenba zase ako rozkvitnutá palma,“ vysvetlil kastelán.*

Kláštor má výbornú akustiku, vďaka čomu sa využíva aj na konanie koncertov. Pred niekoľkými rokmi tu mala koncert speváčka Lucie Bílá, počas ktorého sa kláštor trikrát vypredal a vystriedalo sa tu asi 2-tisíc ľudí.

Budujú turistické centrum

Súčasťou bývalého benediktínskeho kláštora bol vždy aj krásny dvor a atrium. Celý areál vidieť z vtáčej perspektívy kúsok za kláštorom.

„Keby sme si spravili prechádzku na skalné výbežky ku Kaplnke Božej krvi alebo volajú ju aj morová kaplnka, odtiaľ je nádherný výhľad na celý areál. Kto sa odtiaľ pozrie, musí si povedať, ako geniálne tí rehoľníci vedeli nájsť miesto, kde postaviť ten kláštor.“ (ďalší tip na výlet).

Najnovšou časťou objektu je budova, kde držali obilie a pochádza z 18. storočia. V súčasnosti jej prízemie prechádza rekonštrukciou za takmer 600-tisíc eur vďaka tzv. Nórskej fondom. Cirkev tu plánuje vyčleniť jednu miestnosť, ktorá bude v hlavnej turistickej sezóne slúžiť návštevníkom. Okrem toho tu bude aj veľká sála vhodná na rôzne expozície či stretnutia.

„Tento návrh bol a je stále súčasťou obnovy prízemí z prostriedkov EHP, tzv. Nórskej fondov. Samotný priestor je pripravený už takmer dva roky. Ekonóm Biskupského úradu v Nitre Martin Štofko sa domnieva, že v súčasnosti pôjde len o výrobu nábytku a zakúpenie nevyhnutného zariadenia, aby to mohlo fungovať ako občerstvenie pre turistov, ktorí kláštor navštívia v hlavnej turistickej sezóne.“

Útočisko pre tých, čo hľadajú nový vietor

V kláštore však prichýlia nielen turistov, ale aj ľudí, ktorí hľadajú akýsi pokoj v duši. Kastelán má poznatky, že:

„Prichádzajú sem rôzni podnikatelia, ktorí poznajú život na výslni alebo majú extrémne náročný život. Teraz prichádza taký čas vytriezenia v národe, ľudia už zažili demokratický boom, kde bolo všetko možné a majú skúsenosť s bohatstvom,

slávou, ale ešte im čosi chýba k takej plnosti života a to nachádzajú v tomto kláštore.“

Väčšinou bývajú vyhlásené duchovné obnovy (pozn. zverejnené v Katolíckych novinách), na ktoré sa môžu prihlásiť ľudia z celého Slovenska. Ak majú voľné kapacity, v kláštore ich aj ubytujú. Celý čas potom venujú prednáškam a užívajú si chvíle v ústraní, kde môžu uvažovať nad sebou či svojimi rozhodnutiami. Pobyt často ukončí generálna spoveď, po ktorej ľudia odchádzajú domov s novými myšlienkami.

Z kláštora pevnosť

Prvá zmienka o kláštore pochádza z roku 1075. Dal ho postaviť kráľ Gejza, ktorého nájdeme vyobrazeného aj v jednej z okenných vitráží medzi patrónmi kláštora – kláštor v Hronskom Beňadiku za svoj vznik vďačí podľa legendy o kráľovi Šalamúnovi a kniežatu Gejzovi. Keď v 11. storočí proti sebe bojovali, vyhral Gejza a začal vládnuť. Uhorský kráľ sa ukrýval v horách v okolí Hrona. Stal sa z neho pustovník.

Keď Gejza počas poľovačky v týchto horách zabľúdil, našiel v jaskyni modliaceho sa Šalamúna. Tak ho to dojalo, že na znak zmierenia dal na tom mieste v roku 1075 postaviť kláštor.

Špeciálnu atmosféru v kláštore kastelán pripisuje prítomnosti viacerých relikvií či zaujímavých historických súvislostí.

„Máme tu veľmi vzácnu Relikviu božej krvi, ktorá bola darovaná kláštoru kráľom Matejom Korvínom (Má ísť o časť plátna šatky, ktorou Veronika utrela Ježišovu tvár pri krížovej ceste. Kráľ pravdepodobne relikviu dostal od pápeža Pavla II.), neskorobarokovú krstiteľnicu z pôvodného románskeho kostola z konca 18. storočia a okrem toho spomienku na bartolomejskú noc, kedy sa v 50. rokoch diali nezmyselné veci, kde bývalý režim vytváral nátlak na klérus, aby sa zriekli svojej viery, a potom tu boli sestričky, ktoré tu boli 50 rokov väznené. Mali k dispozícii len kláštor a dve záhrady.“

Kláštor však nebol vždy využívaný len na duchovné účely. Benediktíni v ňom boli len do 16. storočia, potom sa zmenil na protitureckú pevnosť, ku ktorej prislúchali aj náročné delové bašty, viditeľné v obekte dodnes.

Istý čas tu dokonca fungovali aj saleziáni, ktorí sa potom presťahovali do Bratislavy na Miletičovu ulicu.

Zaujímavé artefakty v kláštore v Hronskom Beňadiku

- jednoduchá krstiteľnica z obyčného pieskovca (objavená v roku 1882) a drevený kríž, ktorý zdobí víťazný oblúk klenby – to sú dva vzácne predmety, ktoré sa zachovali z niekdajšieho kostolného zariadenia
- vstupný portál patrí medzi najkrajšie ukážky gotiky u nás, najmä čo sa týka zdobení, pričom podobných pamiatok na Slovensku veľa nie je. Portál pochádza z obdobia gotiky, z konca 14. storočia. Vo výraznej miere bol doplnený v 19. storočí
- Freska sv. Juraja – vznikla pravdepodobne v rokoch 1414 – 1423. Spolu s ďalšími dvoma freskami: ukrižovanie Krista a prechod židov cez Červené more bola v 18. storočí zatretá na bielo. Sv. Juraj predstavuje rytiera, ktorý bojuje s drakom o slobodu princeznej, ktorá je alegóriou dobra (drak predstavuje zlo).

- Kaplnka Božej Krvi – pôvod relikvie v Beňadiku nepoznáme. Isté je len to, že v roku 1483 ju opátstvo už malo. Relikviou je kúsok tkaniny skropenej Kristovou krvou.
- v kláštore je kaplnka, ktorú využívali väznené sestričky, pretože bývalý režim im zakázal vstúpiť hoci aj do pár metrov vzdialeného kláštora.
- v kláštore sa nachádza veľká krypta rodu Kohárovcov, ktorý patril k najvýznamnejším šľachtickým rodom v dejinách Uhorska.

OTVÁRACIE HODINY

- **MÁJ, JÚN, SEPTEMBER:**
sobota 10.00 – 17.00, nedeľa 12.00 – 17.00
- **JÚL – AUGUST:**
denne od 10.00 do 17.00
(posledný vstup o 16.30)
- **NOVEMBER – APRÍL:** zatvorené

Zdroj: Nitriansky hrad – výber z textu sprievodcov po Kláštore v Hronskom Beňadiku

<https://www.hrady-zamky.sk/hronsky-benadik/>

https://sk.wikipedia.org/wiki/Kl%C3%A1%C5%A1tor_Hronsk%C3%BD_Be%C5%88adik

Obnovíme pestovanie „pukanskej moruše čiernej“?

Začiatkom septembra 2019 (1. 9. 2019) sa v obci Devičany uskutočnil II. Festival moruše čiernej. Išlo vlastne o pokračovanie aktivity a propagácie produktov zo vzácného ovocného stromu, cudzokrajného pôvodu, ktorý sa už vyše 350 rokov pestuje v regióne obcí v okolí Pukanca (tam vlastne história konania takéhoto festivalu začala v roku 2018).

Pukanský chotár, svojou chránenou polohou, pod južnými úbočiami Štiavnických vrchov, má veľmi dobré podmienky na úspešné pestovanie aj tých najnáročnejších ovocných, či už domácich alebo introdukovaných drevín: viniča hroznotodý, **moruša biela**, **moruša čierna**, marhuľa obyčajná, broskyňa obyčajná, **dula podlhovastá**, **oskoruša domáca**, **gaštan jedlý**, **mišpuľa nemecká**. Niektoré

z nich (najmä tie čiernym písmom zvýraznené), by si určite žiadali podniknúť opatrenia na obnovenie (resp. revitalizáciu) ich pestovania v súčasnosti!

Čestné miesto medzi týmito domácimi „cudzincami“, zaujíma moruša čierna („viničná jahoda“), a to vďaka svojim vynikajúcim plodom. Keďže pukanský chotár predstavuje v súčasnosti so svojimi približne 500 rodiacimi stromami, väčšinou už vysokého veku (225 až 375 rokov, počítajúc v roku 2019), najväčšiu lokalitu tohto druhu na území

bývalej ČSFR (a teraz Slovenskej republiky), **boli tieto moruše v roku 1988 vyhlásené za chránený prírodný výtvor pod názvom „Pukanské moruše čierne“** (KRÁLIK, ROSENBERGER).

V susednej obci Devičany, si určite obyvatelia i predstavitelia obce, dali záležať na príprave a celkovom priebehu festivalu. Slávnosť začala v miestnom Kultúrnom dome, príhovorom starostky obce, Ing. Dany Lančaričovej, predstaviteľov regiónu Tekov a múzea v Leviciach, vrátane hostí z blízkeho i ďalekého okolia.

Stredobodom záujmu, úcty a obdivu boli domáci obyvatelia, ktorí otvorili brány alebo priedomia svojich domov, aby prezentovali svoje výrobky a produkty tejto vzácnnej ovocnej dreviny – moruše čiernej, ktorú vo svojich vinohradoch, záhradách a dvoroch dlhé roky pestujú, zveľaďujú a ochraňujú jej všestranné úžitkové vlastnosti (varenie lekváru, kompóty, sirupy, vrátane ich liečivých vlastností). Svedčili o tom aj početné predajné stánky na námestí a iných priestranstvách obce. Súčasťou programu festivalu bola aj tradičná ochutnávka kvalitných vín (vrátane burčiakov), produktov miestnych a regionálnych vinohradov. Jedným slovom, sme sa všetci v Devičanoch dobre cítili, prežili príjemný deň, spojený s výsadbou pamätného stromu moruše čiernej, označenia najstaršieho a najmohutnejšieho stromu (300-ročného jedinca moruše čiernej a 400-ročného stromu oskoruše domácej).

Medzi hosťami a účastníkmi II. Festivalu moruše čiernej v Devičanoch, boli aj predstavitelia Občianskeho združenia Magna Via (Kráľovská poštová cesta), so sídlom v Nitre: doc. Ing. Jozef Húska, CSc., predseda združenia Magna Via, a člen predstavenstva, prof. Ing. Pavel Hrubík, DrSc. Pri tejto príležitosti sme sa zároveň zamýšľali, aké opatrenia a pomoc podniknúť na očakávanú obnovu a zvýšenie záujmu o pestovanie moruše čiernej (prípadne aj iných vzácných ovocných druhov stromov), ktoré môžu v budúcnosti v tomto regióne, v okolí Pukanca, úspešne rásť a produkovať svoje ovocie aj ďalších rokov.

Písomné zmienky o pestovaní moruše čiernej (*Morus nigra L.*), v regióne Pukanca, sú obsiahnuté v mnohých knižných publikáciách, vedeckých prácach i odborných článkoch v minulosti a evidujeme ich aj v súčasnosti. Spomenieme aspoň niektoré, z najvýznamnejších prác. Obširnejšiu zmienku

o moruši čiernej nájdeme v publikácii prof. Karla Domina z roku 1948. Viaceré práce o pestovaní a rozmnožovaní moruše čiernej, publikoval aj významný slovenský záhradník, rodák z Pukanca, Daniel Kovalovský (KOVALOVSKÝ, 1960). Ďalej treba spomenúť stredoškolského profesora, dlhoročného riaditeľa Strednej lesníckej školy v Banskej Štiavnici, Mgr. Jána Králika. V uplynulých rokoch (1993-1994), publikoval spolu so svojim vnukom, Ing. Jánom Rosenbergerom (bytom v Pukanci), mimoriadne vzácne a takmer komplexné poznatky o pestovaní moruše čiernej v regióne Pukanca (KRÁLIK, ROSENBERGER, 1993-1994). V tejto publikácii je uvedená, ďalšia, početná literatúra!

Generácia našich predkov, ktorí sa pričínili o pestovanie a zachovanie takejto vzácnnej ovocnej dreviny cudzokrajného pôvodu, ako je moruša čierna, udržiavali ju po dlhé stáročia vo svojich vinohradoch, pri pestovaní viniča hroznotodého, ako aj vštepovali úctu a lásku svojim nasledovníkom, až do dnešných čias (ako dnes datujeme, je to vzdialené obdobie 225 až 375 rokov, v roku 2019).

Históriu dobre poznáme, ale ako pokračovať v súčasnosti, ale aj v ďalekej budúcnosti? Nadviažeme na generáciu vo vekovej kategórii 70 až 90-ročných, ktorí si ešte pamätajú, veľa vedia, ale už nevládzu zvládnuť požiadavky súčasnej doby, nebývalého technického a vedeckého pokroku. Spoliehame sa na mladších, hoci už generácie 50 až 69-ročných, skúsených, odborne zdatných, a ešte pre takúto prácu prejavujúcich záujem. Logicky, najväčšie nádeje vkladáme do mladších, generácie 30 až 49-ročných, ale aj najmladších 20 až 29-ročných, perspektívnych ľudí, vyzbrojených vedomosťami a túžbou a trpezlivosťou, akú si pestovanie a obnova výsadiel vzácných ovocných drevín, v priaznivých pôdných a klimatických podmienkach, uvedeného regiónu Tekova a Hontu.

Za najvhodnejšie považujeme vytvorenie širšieho kolektívu správcov toto územia a širšieho regiónu, za odbornej spolupráce zástupcov akademických (ústavy SAV, v Nitre, vo Zvolene, v Bratislave), univerzitných pracovísk v Nitre, vo Zvolene, v Bratislave; alebo rezortných výskumných pracovísk a iných inštitúcií na Slovensku. Vytvoriť projekt a odborný program na obnovu a rozšírenie pestovania moruše čiernej a iných ovocných drevín, v tomto regióne osvedčených a minulosti pestovaných.

Prírodné zaujímavosti na ceste Magna Via

Historické parky a okrasné záhrady na Slovensku – 7. časť

VYBRANÉ PARKY A ZÁHRADY STREDOSLOVENSKEHO REGIÓNU

Park pri kaštieli Mošovce

Mošovce boli poddanským mestečkom Blatnického zámku, od roku 1534 patrili Révayovcom. Rodisko básnika Jána Kolára (1793 – 1852), hlásateľa všeslovanskej myšlienky – v obci je jeho pamätná izba a upravené miesto, kde stál jeho rodný dom s citátom zo Slávy dcéry: Slávmie slávne....

Kaštieľ a park

Slohovo barokovo- rokokový kaštieľ s parkom. Kaštieľ postavili Révayovci v druhej polovici 18. storočia. Poschodová bloková stavba s vystupujúcim rizalitom ukončená tympanónom. Nad vstupom do objektu je balkón s kovovou mrežou. Ku kaštieľu patrí park a hospodárske budovy z 19. storočia.

Za kaštieľom sa tiahne prírodno-krajinársky park s alejami a stromoradiami, ktorý plynulo prechádza do krajiny, od roku 1969 chránená prírodná pamiatka – Mošovské aleje. V parku sa nachádza klasicistický záhradný pavilón z čias okolo roku 1800. V parku je ďalej pseudogoticko-secesné mauzóleum z roku 1911, postavené podľa projektu H. Schmala. Súčasťou parku je aj oranžéria.

Na vývoj parku veľmi nepriaznivo vplývalo povojnové obdobie, pretože došlo k zanedbaniu údržby a park trpel predovšetkým zaplavovaním.

Prírodno-krajinársky park s rozlohou 12,5 ha sa rozkladá na miernych úbočiach vyvýšeniny a bol založený už v 17. storočí. Vek exotických druhov nám poslúži ako pomôcka na presnejšie vymedzenie dáta. Na tzv. Margitinom ostrovčeku bol vysadený ľaliovník tulipánokvetý – *Liriodendron tulipifera*, pravdepodobne v čase renovácie v 19. storočí. Jeden z ôsmich pekných tisov dosiahol už pred rokmi obvod skoro 2 m v prsnej výške: Po celom pozemku stretávame obvyklé domáce dreviny – smrek, smrekovec, breza, borovica, borievka, jedle, buky a lipy.

Prírodno-krajinársky park sa rozprestiera na rozľahlej ploche prevažne za komplexom budov kaštieľa. Park je riešený v čistom slohu voľne krajinárskych, tzv. anglických úprav, rozľahlé otvorené priestory zaujímavo tvarovaných polianok sa strieďajú s veľkými masívmi parkových porastov. Otvorené parkové priestory sú oživené zaujímavými solitérmi a dokonale tvarovanými skupinami drevín. Súvislé parkové porasty sú rozmiestnené najmä po obvode parku. V spodnej časti parku sa nachádza sústava jazierok, ktorá je napájaná pretekajúcim potôčikom, ktorý má nielen veľkú estetickú, ale aj ekologickú hodnotu. Vodné plochy vhodným spôsobom dopĺňajú architektúru parku, oživujú jednotlivé parkové scenérie. Parkové porasty sú pomerne zachovalé. Cestná sieť je dokonale riešená a je vedená po okrajových častiach objektu, je to tzv. veľký parkový okruh, ktorý je spojovacími cestičkami rozdelený na niekoľko menších prechádzkových okruhov. Veľký parkový okruh bol riešený zaiste pre jazdu v koči alebo na koni, o čom svedčí aj niekoľko alejí (Najmä lipy), ktoré spájajú park s okolitými cestami a súčasne dokonale, v zmysle krajinárskom, začleňujú objekt do krajiny. Cestná sieť bola nedávno (TOMAŠKO, 2004) rekonštruovaná a je dobre udržiavaná. Hlavnú zložku použitého sor-

timentu tvoria naše domáce dreviny, čo je nakoniec aj správne vzhľadom na štýl parkovej úpravy. Prevládajú listnaté dreviny, ktoré vytvárajú zaujímavé farebné kombinácie, najmä v jesennom období. Ihličnaté dreviny sú použité v menších skupinách, alebo ako solitéry na zakončenie jednotlivých parkových priehľadov, alebo ako akcenty parkovej kompozície. Najviac poškodená a zanedbaná je vstupná časť objektu, ktorá dnes už vyznieva veľmi nepresvedčivo. Vstupná časť parku je doplnená malými romantickými a účelovými stavbami ak napr. väčšia oranžéria, skleník a kaplnka. Jednotlivé objekty dopĺňajú a vyzdvihujú celkovú architektonickú hodnotu parku. Exotické dreviny sú sústredené najmä v okolí kaštieľa. Niektoré dreviny dosahujú veľké rozmery. Po pravej strane kaštieľa vyniká tis obyčajný, obvod 215 cm, výška 12 m, vek 250 rokov. Mnohé z použitých domácich drevín tiež dosahujú pozoruhodné rozmery. Údržba parku je pomerne dobrá. V rámci rekonštrukcie by sa mal odstrániť náletový porast predovšetkým zo skupín drevín na voľných priestoroch a urobiť podsadbu krovinnej etáže a odstránenie jednotlivých chorých exemplárov. Hlavná od kompozície od prostriedku komplexu kaštieľa smerom na východ sa ťahá na niekoľko 100 m. Je významná z krajinárskeho hľadiska, pretože napája okolitú krajinu na vlastnú kompozíciu parku, čím vynikol ideálny vzťah medzi okolitou krajinou a parkom. Diaľkové dominanty a súčasne panoramatické zakončenie parkových priehľadov tvoria vrcholy Veľkej Fatry.

Hodnota parku je nadviemerná a je potrebné zaistiť priebežnú a odbornú údržbu. V parku rastie 55 druhov, variet a foriem drevín, z toho 40 cenných exotických.

K sadovnícky najhodnotnejším jedincom Mošovského parku patria 2 mohutné jedince tisa (*Taxus baccata*), nachádzajúce sa v blízkosti bývalej oranžérie hneď oproti bočnej vstupnej bráne. Vzhľadom na klimatické pomery sem zaraďujeme aj vzrastlého jedinca ginka dvojločného (*Ginkgo biloba*), ktorý sa nachádza tiaľ pri bočnom vchode do parku. Za zmienku stojí aj skupina mohutných bukov v zadnej časti, hneď popri aleji tvorenej jedincami pagaštana konského (*Aesculus hippocastanum*). Mnoho iných autochtónnych druhov tu dorastá do úctyhodných rozmerov, napr. lipa malolistá (*Tilia cordata*), borovica lesná (*Pinus sylvestris*), dub letný (*Quercus robur*), hrab obyčajný

(*Carpinus betulus*), breza (*Betula verrucosa*), a iné, ktoré sa vyskytujú predovšetkým v skupinách, ale aj solitérne. Pozornosť si zasluhuje ľaliovník tulipánokvetý (*Liriodendron tulipifera*), ktorý tu prežíva aj napriek tuhým zimám, spolunažívajúc so skupinami jelší (*Alnus glutinosa*) na ostrovčeku nazvanom „Margitin ostrovček“.

Takisto rastlinstvo nesie známky zlého ošetrovania, vzniknutého v dobe štátneho vlastníctva parku. Porasty si zasluhujú svoju pozornosť, predovšetkým pre ich druhovú skladbu a kompozičné riešenie. Je nevyhnutné odstrániť náletové dreviny, dreviny invázne, dreviny staré, suché a poškodené a tiež dreviny, ktoré začínajú byť staticky nebezpečné pre návštevníka: Vodné plochy sú neudržiavané a veľmi zarastené.

Park je veľkým prínosom pre slovenské parkovníctvo a záhradnú architektúru, najmä pre jeho slohovú čistotu v rámci prírodno-krajinárskeho slohu. Realizovanú rekonštrukciu je potrebné doplniť novými obnovovými zásahmi a zariadiť intenzívnu odbornú údržbu.

Park pri kaštieli Turčianska Štiavnička

Park v Turčianskej Štiavničke leží na juhu in-travilánu obce, ktorá sa rozprestiera 10 km juho-východne od Martina. Park s rozlohou 15,5 ha predstavuje mimoriadne cenný a pomerne zachovaný dokument vývoja záhradného umenia. Patrí medzi najhodnotnejšie a najzachovalejšie prírodno-krajinárske parky na Slovensku. Okrem vysokej historickej a kompozičnej hodnoty vyniká i mnohými dendrologickými a prírodovednými zaujímavosťami. V súčasnosti tu rastie viac ako 70 druhov listnatých drevín a viac ako 40 ihličnanov (vrátane variet a kultivarov). Park bol považovaný za jeden z najkrajších objektov v hornom Uhorsku. Ešte aj dnes sa právom označuje ako skvost záhradného umenia.

Na severovýchodnom okraji parku je situovaný pôvodne renesančný kaštieľ, ktorý sa po prvý raz spomína v roku 1637. Koncom 18. storočia prešiel barokovo-klasicistickou úpravou. Dnes sa však nevyužíva. Takmer kolmo na stenu západného traktu kaštieľa sa na severnom okraji tzv. hlavnej lúky nachádza oranžéria zo začiatku 19. storočia

postavená podľa projektu Matúša Šmalu. Viackrát sa vykonala aj jej odborná rekonštrukcia, ale vždy bola zničená.

Čriepek z histórie

Turčianska Štiavnička ako poddanská obec patrila Sklabinskému hradu. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1474, keď sa spomína ako Szcewnicza. Od roku 1527 patrila Révayovcom. Hoci podľa veku najstarších drevín možno predpokladať, že okolie kaštieľa bolo upravené už skôr, rozsiahlejší parkový komplex vznikol až na prelome 18. a 19. storočia

S históriou a budovaním parku sa spájajú najmä mená Jozefa, Šimona, Júliusa a Ladislava Révayovcov. Najväčší rozsah dosiahol v druhej polovici 19. storočia za Šimona Révaya. Ako milovník prírody a umenia dal doviezť a vysadiť mnoho cudzokrajných drevín. V tomto období sa na pretváraní parku podieľali záhradníci Gerhardt Krivánek a jeho syn Gustáv. Romantické tendencie prevládajúce v sadovníckej tvorbe v druhej polovici 19. storočia ovplyvnili i úpravy parku v Turčianskej Štiavničke. Okolie kaštieľa bolo vysadené strihanými figurálnymi a ornamentálnymi prvkami a tvarovanými stenami. Pri tzv. Ružovom vršku bol z krušpánu

vždyzeleného (*Buxus sempervirens*) vytváraný nápis SIMON MOVE – Umenie Šimonovo. Július Révay v parku vybudoval tenisový dvorec, altánok a nákladnú secesnú fontánu. Ani jeden z týchto prvkov sa však nezachoval. Posledný majiteľ Ladislav Révay, ktorý opustil sídlo v auguste 1944, dal odstrániť figurálne a ornamentálne výsadby. V okolí kaštieľa a oranžérie v tom čase založili rozárium, ktoré sa nezachovalo.

Súčasnosc

Kompozícia parku vychádza z klasickej typológie prírodno-krajinárskych parkov s majstrovským využitím reliéfu a okolitej prírody. Park sa rozprestiera v doline obklopenej lesnými pahorkami. Nekonečí sa na jeho hranici, ale voľne pokračuje do krajiny prostredníctvom pohľadov a priehľadov, majstrovsky využívajúc ilúzie. Celý park bol systémom komunikácií rozčlenený do niekoľkých rôzne veľkých nepravidelných oddielov. V ktorých sú rozsiahle lúčne priestory oddelené porastmi alebo skupinami drevín rôznej vekovej štruktúry. Tzv. hlavná lúka sa rozprestiera pred južným priečelím oranžérie, cez ktorú smeruje hlavný diaľkový priehľad až za hranicu parku do Kantorskej doliny. Takmer na každej lúke sa opakuje výrazná farebná scenéria,

ktorá ukončuje pohľady z peších komunikačných ťahov. Je tvorená vždy mohutným dominantným exemplárom červenolistej formy buka lesného (*Fagus sylvatica* 'Antropunicea') v kontraste s tisom obyčajným (*Taxus baccata*), javorom mliečnym (*Acer platanoides*), so smrekovcom opadavým (*Larix decidua*), smrekom obyčajným (*Picea abies*) a tujou západnou (*Thuja occidentalis*) alebo brezou bradávičnatou (*Betula verrucosa*).

Hneď pri vstupe do parku pred západnou fasádou kaštieľa návštevníkov víta tzv. rodová lipa Révayovcov, ktorú šikovné ruky a trpezlivosť záhradníka vytvárali do siedmich hlavných konárov symbolizujúcich sedem vetiev tohto rodu. V jej blízkosti rastie asi najstaršia drevina – dub červený (*Quercus rubra*) ťtyhodných rozmerov s vodorovne rozkonárenými vetvami

V severozápadnej časti parku a po celej jeho západnej hranici sa nachádza množstvo druhov farebných a vzhľadových variet z čeľade cyprusovité (*Cupressaceae*), ktoré tu však vysadili až v druhej polovici 20. storočia.

Parkové porasty na jeho západnej hranici postupne prechádzajú do lesa zmiešanými porastmi buka lesného (*Fagus sylvatica*), javora mliečného (*Acer platanoides*), smreka obyčajného (*Picea abies*) a lípy veľkolistej (*Tilia platyphyllos*).

Pozdĺž vodných tokov a pri vodných plochách sú sústredené prevažne vodomilné druhy, napríklad jaseň štíhly (*Fraxinus excelsior*) a jeho previsnutá forma (*Fraxinus excelsior* 'Pendula'), jelša lepkavá (*Alnus glutinosa*), niekoľko druhov vŕb (*Salix* sp.), topoľov (*Populus* sp.) a jaseň mannový (*Fraxinus ornus*), ktorý obľubuje suché a výslnné stanovištia.

Dendrologickú rozmanitosť a estetickú zaujímavosť zvyšuje množstvo cudzokrajných drevín. V parku sa ako solitéry nachádzajú: ginko dvojločné (*Ginkgo biloba*), kladrastis farbiarsky (žltodrevce farbiarsky) (*Cladrastis lutea*), katalpa nádherná (*Catalpa speciosa*), ľaliovník tulipánokvetý (*Liriodendron tulipifera*), gledíčia trojtříňová (*Gleditsia triacanthos*), beztríňovec dvojdomý (*Gymnocladus dioica*), dub červený (*Quercus rubra*), sofora japon-

ská (*Sophora japonica*). K významným drevinám tiež patria zaujímavé variety domácich druhov drevín: stĺpovitá forma duba letného (*Quercus robur* 'Fastigiata'), javor horský s belavo škvrnitými listami (*Acer pseudoplatanus* 'Leopoldii'), previsnutý jaseň štíhly (*Fraxinus excelsior* 'Pendula'), jaseň štíhly s jednoduchými pilkovitými listami (*Fraxinus excelsior* 'Diversifolia') a niekoľko foriem buka lesného (*Fagus sylvatica*) – červenolistá (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea'), s ružovo vrúbkovanými listami (*Fagus sylvatica* 'Roseomarginata') alebo strihanými listami (*Fagus sylvatica* 'Asplenifolia').

K dominantám parku patria i vodné prvky. Neopakovateľnú atmosféru vytvára premyslený systém rybníkov napájaných z potoka Kantor. Zrkadlenie okolitých porastov na ich hladinách poskytuje návštevníkom zaujímavé scenérie vyvolávajúce rôzne nálady podmienené ročným obdobím. Pôvodné fontány zanikli, zachoval sa iba fragment jednej z nich pri komunikácii vedúcej pred západnou fasádou kaštieľa.

Tunajší park zaberá kedysi celé údolie až po Sklabinský Podzámok a rozlohou 80 – 100 ha, no dnes je zredukovaný na 20 hektárov. Jeho neodmysliteľným sprievodcom je potok, okrášľujú a osviežujú ho hladiny šiestich obnovených rybníkov a nie sú tam nijaké romantické stavebné príkrasy. Exotické druhy drevín vysadili už koncom 1. Polovice 19. Storočia a väčšinu potom v rokoch 1860 až 1870. Terajší stav parku je predovšetkým výsledkom práce českého záhradníka Gustáva Skřivánka v rokoch 1885 až 1888. Majiteľ panstva ho poslal predtým do zahraničia spoznávať moderné sadovnícke umenie.

Park je jeden z najznámejších na Slovensku. Vďaka odbornej údržbe aj porasty sú pomerne zdravé a esteticky cenné. Je to park, ktorého architektúra nesie typické slovenské znaky prírodno-krajinárskeho parku (väzba na krajinu a jej využitie v kompozícii). Podrobná inventarizácia drevín bola spracovaná v roku 1974 v súvislosti s rekonštrukciou parku. Spracovali sa tu aj niektoré hodnotné diplomové práce študentov odboru záhradná a krajinná architektúra a príbuzných odborov.

LITERATÚRA

1. Natália Režná a kolektív: Parky a záhrady. Kultúrne krásy Slovenska. Vydavateľstvo DAJAMA, Bratislava, 2010, 127 s. ISBN 978-80-89226-82-5
2. Ivan Tomaško: Historické parky a okrasné záhrady na Slovensku (História, lokalizácia, valorizácia, architektúra a spôsob obnovy). Vydavateľstvo VEDA, Bratislava, 2004, 160 s. ISBN 80-224-0797-6

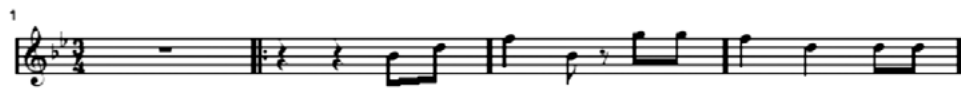

Hymna Magna Via

HUDBA: AUTOR

SLOVÁ: AUTOR

1

Mag na Vi a na ša pý cha his to

5

ri ou ces ta dý cha Časť Eu ró py dáv no spá ja no vé

9

ob zo ry ot vá ra Iš li po nej dáv ní krá li

13

ob chod ní ci knie ža tá dnes to nie je ces ta praš ná

17

a le ces ta bo ha tá

► 1

Magna Via – naša pýcha, históriou cesta dýcha
Časť Európy dávno spája, nové obzory otvára.
Išli po nej dávni králi, obchodníci, kniežatá
Dnes to nie je cesta prašná, ale cesta bohatá...

► 2

Históriu nám odкрýva, ako to vo svete býva –
Pamätníky, milníky, koče, vozy, koníky...
Hory, hrady, jaskyne, folklór a pivnice
Magna Via cesta krásna vždy Vás chyťtá za srdce

► 3

Od Viedne cez Bratislavu si tá cesta razí slávu,
mestá spája zlatou niťou už dlhých päť storočí,
krásu Tatier odkryje nám a ukáže pred oči
potom sa však náhle rozšafne na juh otočí

► 4

Ukáže aj krásu inú – povedie cez Ukrajinu,
krásna cesta trochu iná vedie až do Debrecína
Cesta dlhá všetko spája a ľudia ju milujú,
unavení – poučení ukončia ju v Sibíri...

► 5

Podme po nej, potešme sa, čo môžeme – poučme sa
História – naša matka, Magna Via nie je krátka.
Dá sa na nej veľa zažiť, spoznať a poučiť
Históriu našu krásnu užitočne využiť